

20.10.2023

EOAK/2911/2023

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Mikko Sarja

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Johanna Pomell

TARKASTUS: HÄMEENLINNAN VANKILA 1.6.2023

Tarkastuskohde

Hämeenlinnan vankila

Tarkastusajankohta

1.6.2023

Osallistajat EOAK:sta

Esittelijäneuvos Anu Rita

Tarkastaja Reima Laakso

Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Johanna Pomell

Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Matti Vartia

Osallistajat tarkastuskohteesta

Hämeenlinnan rikosseuraamuskeskuksen johtaja

Hämeenlinnan vankilan yksikönpäällikkö

Apulaisjohtaja

Apulaisjohtaja

Rikosseuraamusesimies

Erikoissuunnittelija

Tarkastuksen tyyppi

OPCAT

Sisällysluettelo

1 YLEISTÄ TARKASTUKSESTA.....	2
2 TARKASTUSHAVAINNOT JA KANNANOTOT.....	3
2.1 Tarkastushavainnot ja huomiot tiivistetysti.....	3
2.2 Tarkastushavainnot ja kannanotot yksityiskohtaisine perusteluineen.....	4
2.2.1 Yleisiä havaintoja vankilasta	4
2.2.2 Sellin ulkopuolinen aika ja mielekkään toiminnan määrä	5
2.2.3 Toimintoihin osallistuminen	8
2.2.4 Tutkintavankien osastolle sijoittaminen.....	9
2.2.5 Vankeja koskevat säännökset, määräykset ja ohjeet.....	10
2.2.6 Vastaanotto-osasto ja sen toiminta	12
2.2.7 Perehdyttäminen.....	15

2.2.8	Älyvankila ja mahdollisuus sähköiseen asiointiin	17
2.2.9	Tapaamiset	18
2.2.10	Tapaamistilojen kameravalvonnasta ilmoittaminen	21
2.2.11	Virtsanäytteiden ottaminen	21
2.2.12	Yksityisyyden suoja puhelinta käytettäessä ja mahdollisuus puhelimen käyttöön	22
2.2.13	Elintarvikkeiden ja muiden tavaroiden hankkiminen	24
2.2.14	Kirjasto	25
2.2.15	Asuinosastot, ulkoiluolosuhteet ja liikunnan harrastaminen	26
2.2.16	Eristysselliosaston olosuhteet ja kalustus	30
2.2.17	Kurinpitoa ja turvaamistoimenpiteitä koskevat päätökset	35
2.2.18	Muita vankien ja henkilökunnan kanssa keskusteltaessa esiin tulleita asioita	37
3	TOIMENPITEET	40

1 YLEISTÄ TARKASTUKSESTA

Tarkastus tehtiin apulaisoikeusasiamiehen sijaisen (1.6.2023 alkaen apulaisoikeusasiamies) Mikko Sarjan määräyksestä.¹

Hämeenlinnan vankila on 100-paikkainen suljettu vankila naispuolisille vankeus- ja tutkintavangeille. Tarkastuksen aikaan vankilan käyttöaste oli vähän alle 90 %. Vankila avattiin uusissa tiloissa 1.11.2020. Vankila kuuluu Hämeenlinnan rikosseuraamuskeskukseen.

Tarkastusta varten vankilasta on pyydetty ennakkoaineistoa (asianhallintajärjestelmän asiakirja 1).

Vangeille oli varattu mahdollisuus ilmoittautua ennakolta keskustelemaan tarkastajien kanssa. Kahdeksan vankia käytti keskustelumahdollisuutta. Keskusteluista on laadittu erillinen muistio. Keskustelut ovat luottamuksellisia ja muistiot ovat salassa pidettäviä muun muassa julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 15 kohdan perusteella. Esiin tulleita asioita voidaan kuitenkin käsitellä vankilan henkilökunnan kanssa vangin luvalla tai pyynnöstä. Joitakin vankien keskusteluissa esiin nostamia aiheita käsitellään jäljempänä anonyymisti.

Tarkastuksella varattiin myös henkilökunnan edustajille sekä virkamiehille yksittäin mahdollisuus keskusteluun tarkastajien kanssa. Viisi henkilökunnan jäsentä käytti keskustelumahdollisuutta. Keskustelut ovat luottamuksellisia ja niistä laaditut muistiot ovat salassa pidettäviä muun muassa julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 15 kohdan perusteella. Joitakin keskusteluissa esiin nostettuja aiheita käsitellään jäljempänä anonyymisti.

¹ Eduskunnan oikeusasiamiehestä annettu laki 5 § ja 1 a luku.

Tarkastuksen lopuksi käytiin loppukeskustelu rikosseuraamuskeskuksen johtajan ja vankilan johdon kanssa. Keskustelussa tuotiin esille sekä vankilan toiminnassa havaittuja epäkohtia että myönteisiä havaintoja.

Tarkastuspöytäkirjan luonnos lähetettiin 29.8.2023 Hämeenlinnan vankilan yksikönpäällikölle ja hänelle varattiin mahdollisuus antaa siihen kommenttinsa viimeistään 13.9.2023. Vankilan kommentit on huomioitu lopullisessa pöytäkirjassa.

2 TARKASTUSHAVAINNOT JA KANNANOTOT

2.1 Tarkastushavainnot ja huomiot tiivistetysti

Tarkastuksella vankilan toiminnassa ja tiloissa havaittiin paljon hyvää ja myönteistä. Tilat olivat säilyneet erinomaisessa kunnossa ja yleisilme oli hyvin viihtyisä. Vankilan tilat ja puitteet luovat hyvät olosuhteet esimerkiksi vankien keskinäiselle yhdessäololle ja vapaa-ajan vieton. Sellien aukioloaika koskevat suositukset toteutuivat pääsääntöisesti normaaleilla asuinolosuhteilla. Ulkoilu- ja liikuntatilat sekä vankien mahdollisuus kuntoiluun harrastamiseen olivat poikkeuksellisen hyvät.

Apulaisoikeusasiamies kiinnitti huomiota erityisesti seuraaviin epäkohtiin.

Nuoriso-osastolle sijoitetun vangin mahdollisuus sosiaalisiin kontakteihin jäi hyvin vähäiseksi. Sellin ulkopuolista aikaa koskeva kahdeksan tunnin minimisuositus ei vaikuta toteutuvan ainakaan osastojen A2 ja B2 osalta. Sellin ulkopuolisena aikana tulisi myös olla tarjolla mielekäästä ja kehittävästä toimintaa. (kohta 2.2.2)

Osastojen päiväjärjestykset olivat osittain puutteellisia ja epäselviä. Vankien tulisi saada helposti ja ymmärrettävästi tieto osastonsa päivittäisestä aikataulusta, ohjelmasta ja sellin ulkopuolisesta ajasta. (kohta 2.2.5)

Hälytyslaitteiden ja sisäpuhelimien painikkeiden nimilappujen puuttuminen oli yleistä. Kaikkiin laitteisiin tulisi lisätä käyttötarkoituksen mukaisesti merkinnät siitä, millä painikkeella voidaan välittömästi saada yhteys henkilökuntaan ja mikä painike on tarkoitettu radiolle. (kohta 2.2.6)

Vankien perehdyttäminen oli puutteellista. Vankilassa on syytä ryhtyä toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että vangit saavat laitokseen saapuessaan ja vankiosastolla asianmukaisen perehdytyksen. (kohta 2.2.7)

Vankien väliset valvomattomat tapaamiset olivat kestoiltaan muita vastaavia tapaamisia lyhyempiä. Muista vankiloista saapuvien tapaajien tapaamisajan lyhyteen vaikuttavia ongelmia pitäisi pyrkiä ratkomaan. (kohta 2.2.9)

Kameralla valvotuissa tapaamistiloissa ja vankilan sisäänkäynnin yhteydessä tulisi olla ilmoitus kameravalvonnasta. (kohta 2.2.10)

Turvaamistoimenpiteitä koskevien hallintopäätösten tekemisessä ja niiden asianmukaisessa perustelemisessa oli puutteita. Vangille on annettava tarkkailuun sijoittamisesta, eristämistarkkailusta ja erillään pitämisestä hallintolain vaatimukset täyttävä kirjallinen ja perusteltu päätös oikaisuvaatimusosoituksineen. (kohdat 2.2.16 ja 2.2.17)

2.2 Tarkastushavainnot ja kannanotot yksityiskohtaisine perusteluineen

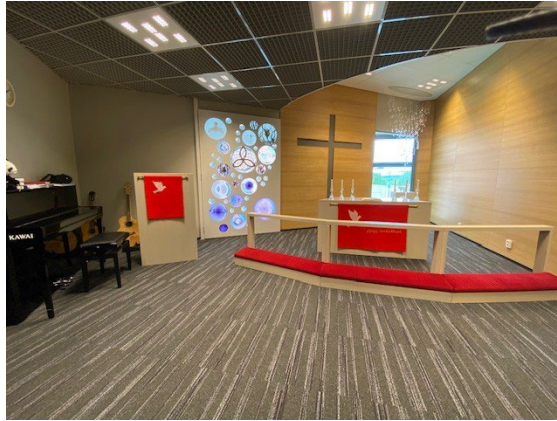
2.2.1 Yleisiä havaintoja vankilasta

Vankilan tilat olivat puhtaat, siistit, avarat ja valoisat. Ilma oli raikas, eikä vankilassa havaittu tupakansavua tai -hajua. Sellien kalustus oli viihtyisä ja toimiva. Varustukseen kuuluivat muun muassa matot, ikkunaverhot, televisio ja dvd-soitin. Sängyissä oli paksut patjat ja hygieniapäällinen. Kaikki asuinsellit olivat yhdenhengen sellejä. Tiloissa oli käytetty viihtyisyyden lisäämiseksi värejä ja yleisistä tiloista löytyi myös jonkin verran taidetta. Vankien asuinosastoilla oli omat ulkoilupihat, jotka ovat vankien käytettävissä osaston aukiolojen mukaisesti. Vankilaan oli hankittu otsonointikaappi esimerkiksi urheilukenkien ja kirjaston kirjojen desinfiointia varten. Vankilassa oli useita ryhmätyö- ja monitoimitiloja, esimerkiksi kappelin voi jakaa väliseinällä kahdeksi tilaksi.

Naiserityisyys oli huomioitu laajasti sekä toiminnassa että tiloissa. Naisille kohdennettuja palveluita ja tukitoimia on kehitetty muun muassa kouluttamalla henkilöstä ja lisäämällä restoratiivista työtettä. Vankilassa oli esimerkiksi wellness-tila, jossa vangit voivat muun muassa värjätä hiuksiaan ja tehdä muita kauneudenhoitoon liittyviä toimenpiteitä, kuten jalkahoitoja. Lisäksi kampaajaopiskelijat käyvät vankilassa noin kerran kuussa tekemässä hiusten leikkauksia 15 euron hintaan (sisältää leikkauksen, pesun ja viimeistelyn). Wellness-tilaa voi mahdollisuuksien mukaan jatkossa hyödyntää myös muunlaiseen kauneudenhoitoalan koulutustoimintaan.

Kuvassa vankilan wellness-tila.

Kuvassa vankilan kappeli.

Esteettömyys oli otettu huomioon vankilan tiloissa ja ympäristössä. Parkkipaikalta löytyi inva-pysäköintipaikka, jokaisella osastolla oli inva-selli, tapaamistilojen kulkureitillä oli helppokulkuinen luiska ja vankilassa oli inva-wc tapaajia varten sekä induktiosilmukka. Vankilan tiloissa oli mahdollista muutoinkin liikkua esteettömästi esimerkiksi hissillä ja ulkoilupihojen kulkuluiskia pitkin. Inva-sellin varustuksessa kiinnitettiin kuitenkin huomiota siihen, että sängyn vieressä ja suihkutilassa suihkun lähetyvillä ei ollut seinällä tukitankoja, jotka voisivat helpottaa vammaisen vangin siirtymisiä ja esimerkiksi sängystä ylös pääsyä. Apulaisoikeusasiamies suositaa, että vankila hankkii inva-selleihin tarvittavat seinään kiinnitettävät tukitangot/kahvat.

Tiloissa havaittiin jonkin verran myös puutteita. Rakenteiden äänieristys vaikutti heikohkolta, eikä tilat täysin soveltuneet luottamuksellisia keskusteluja varten. Tarkastuksella saadun tiedon mukaan vankilassa on viime vuonna tehty laajamittaiset äänimittaukset, joiden tulokset täyttävät tiloille asetettavat vaatimukset. Vankilan johto ilmoitti jatkaneensa kartoituksia ja pohdinnassa on esimerkiksi akustiikkalevyjen hyödyntäminen erityisesti kriittisissä tiloissa. Apulaisoikeusasiamies pitää myönteisenä, että tarvittavia toimenpiteitä selvitetään yhdessä Rikosseuraamuslaitoksen valtakunnallisen vastuualueen kanssa (toimitilapalvelut).

Vankilan tiloissa on käytetty paljon ikkunoita ja lasipintaa, mikä johtaa siihen, että esimerkiksi käytäviltä on esteetön näkymä vankien asuinosa-asteille. Asiaan mahdollisesti liittyvät haasteet ovat vankilan johdon tiedossa ja konseptin mukaisia toimenpiteitä on jo pohdittu tilanteen parantamiseksi (katso tarkemmin kohta 2.2.15).

2.2.2 Sellin ulkopuolinen aika ja mielekkään toiminnan määrä

Kansainvälisten suositusten ja eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisukäytännön mukaan vankien ja tutkintavankien tulisi saada viettää sellin ulkopuolella kohtuullinen aika, vähintään kahdeksan tuntia vuorokaudessa, ja heille tulisi tuona aikana järjestää mielekäästä ja kehittävästä toimintaa, esimerkiksi työtä, kuntoutusta, koulutusta ja liikuntaa. Tämän on katsottu olevan olennaisen tärkeää vankien psyykkisen ja fyysisen hyvinvoinnin kannalta.

Päiväjärjestyksen perusteella tulo-osasto A1 vaikuttaisi olevan avoinna arkisin noin 10,5 tuntia ja viikonloppuisin noin 5,5 tuntia. Erillään pidettävien osalta sellin ulkopuolisen ajan tosiasiallinen määrä jäi epäselväksi. Päiväjärjestyksen liitteen mukaan lähtökohtana osaston toiminnalle on se, että erillään pidettävien ryhmät eivät ole muiden ryhmien kanssa samaan aikaan auki.

Osasto A2 on tutkintavankiosasto (esitutinnan turvaamiseksi), ja päiväjärjestyksen mukaan osasto on auki arkisin sekä viikonloppuisin/pyhäpäivisin yhteensä noin 4 tuntia. Osaston kahdeksasta vangista toimintaan osallistui kaksi vankia, jotka molemmat toimivat puhdistajina.

Päihdetön sopimusosasto B1 avataan päiväjärjestyksen mukaan arkisin kello 7.05 ja viikonloppuisin sekä pyhäpäivisin kello 8.05. Osasto suljetaan kello 19.30 eli osasto on käytännössä koko päivän auki. Sopimusosaston vangeilla on käytössä omat kulkutunnisteet, joiden avulla he voivat liikkua vapaasti ja lukita itse oman sellinsä esimerkiksi ulkoilun ajaksi. Tarkastuksella saadun tiedon mukaan vankien kulkutunnisteiden käyttöä pilotoidaan syksyllä laajemmin. Sopimusosastolle sijoitetut vangit sitoutuvat noin neljä kuukautta kestävään päihdekuntoutusjaksoon.

Osasto B2 on vankilan suljetuin osasto. Tarkastuksella saadun tiedon mukaan toiminta tapahtuu värikoodatuissa pienryhmissä. Osastolla on käytössä erillinen lomake, jolla vangit ilmoittautuvat päivän toimintoihin (soitot, ulkoilu, pyykinpesu, sauna). Osastolla ei vaikuttanut olevan juurikaan ohjattua toimintaa, mutta virkamiehet ovat pyrkineet mahdollistamaan vapaa-ajan aktiviteetteja esimerkiksi opettamalla vankeja neulomaan. Osaston kuudesta vangista yksi osallistui toimintaan puhdistajana ja kolme opiskeli lukiota. Päiväjärjestyksen perusteella on mahdotonta tehdä johtopäätöstä yksittäisen vangin toimintaan osallistumisesta ja sellin ulkopuolisen ajan tosiasiallisesta määrästä. Päiväjärjestyksestä ei nimittäin ilmene, että toiminta tapahtuu pienryhmissä ja näin ollen siitä voi saada käsityksen, että kaikki vangit osallistuisivat yhtä aikaa toimintaan, esimerkiksi arkisin kello 7.30–11.00 ulkoilu (yksilötyö ja liikunta). Vankien keskustelujen perusteella sellin ulkopuolista aikaa olisi arkisin vain muutama tunti ja viikonloppuisin osasto on käytännössä kiinni lukuun ottamatta ulkoilua ja muutamaa lyhyttä ruoka- ja tupakointitaukoa.

Päiväjärjestyksen perusteella pitkäaikaisvankien osasto C1 on avoinna arkisin yhteensä noin 6,5 tuntia. Sellin ulkopuolista aikaa on merkittävästi enemmän, jos vanki osallistuu toimintoihin. Osaston 12 vangista toimintoihin osallistui 11 vankia muun muassa ompelimossa, kiinteistöryhmässä ja tekoälytyössä. Viikonloppuisin ja pyhinä osasto avataan kello 8.05 ja suljetaan kello 19.30 eli osasto on käytännössä avoinna koko päivän.

Sakkovankien ja lyhytaikaisten vankeusvankien kuntoutusosasto C2 vaikuttaisi päiväjärjestyksen mukaan olevan arkisin auki yhteensä ainakin noin 5 tuntia.

Osaston 11 vangista toimintoihin osallistui vain kaksi puhdistajana. Päiväjärjestyksen perusteella jäi epäselväksi, suljetaanko osasto arkisin tosiasiaa jo kello 16.30 vai 19.30. Viikonloppuisin ja pyhinä osasto avataan kello 8.05 ja suljetaan kello 15.30 eli sellin ulkopuolista aikaa on noin 7,5 tuntia.

Osasto D1 on päiväjärjestyksen mukaan auki arkisin yhteensä noin 6,5 tuntia. Sellin ulkopuolista aikaa on merkittävästi enemmän, jos vanki osallistuu toimintoihin. Osaston 13 vangista toimintoihin osallistui 11 vankia. Viikonloppuisin ja pyhinä osasto avataan kello 8.05 ja suljetaan kello 19.30 eli osasto on käytännössä avoinna koko päivän.

Osasto D2 on tutkintavankiosasto toimintoihin osallistuville. Päiväjärjestyksen mukaan osasto on auki arkisin yhteensä noin 8 tuntia. Sellin ulkopuolista aikaa on merkittävästi enemmän, jos vanki osallistuu toimintoihin. Osaston 13 vangista toimintaan osallistui 10 vankia. Viikonloppuisin ja pyhinä osasto avataan kello 8.05 ja suljetaan kello 19.30 eli osasto on käytännössä avoinna koko päivän.

Nuoriso- ja perheosasto avataan päiväjärjestyksen mukaan arkisin kello 7.05 ja viikonloppuisin sekä arkipyhäpäivinä kello 8.05. Osastot suljetaan kello 19.30 eli osastot ovat käytännössä koko päivän auki.

Nuoriso-osastolle sijoitetun vangin kanssa keskusteltaessa jäi vaikutelma, että vanki joutui olemaan melko yksin ja viettämään aikaa itsekseen vailla mielekästä toimintaa. Sellin ulkopuolinen aika koostui lähinnä vain vapaa-ajan toiminnasta, kuten television katsomisesta, ruoanlaittamisesta ja ulkoilusta. Vaikka sellin ulkopuolista aikaa oli runsaasti, ihmiskontaktit ja sosiaalinen kanssakäyminen jäivät päivän aikana hyvin vähäisiksi. Apulaisoikeusasiamies kehottaa vanki-laajayhteistyön ryhtymään toimenpiteisiin tilanteen parantamiseksi. Alaikäisten vankien asuttaminen erilleen aikuisista vangeista ei tarkoita sitä, että heidät pidetään kokoaikaisesti yksin. Jos alaikäisiä on laitoksessa vain yksi tai enintään muutama, heille voidaan muiden sosiaalisten kontaktien vähäisyyden vuoksi järjestää toimintaa valikoidusti yhdessä aikuisten vankien kanssa, jotta heidän tilanteensa ei olisi eristämisen kaltainen. Asiassa tulee huomioida lapsen etu ja riittävä valvonta.²

Sellien aukioloajan pituuden ja toimintojen osalta vankilan tilanne vaikuttaa varsin hyvältä. Normaaleilla asuinolosuhteilla suurella osalla vangeista on päivittäin mahdollisuus suosituksen mukaisesti viettää aikaa sellin ulkopuolella vähintään kahdeksan tuntia päivässä, tai lähes tätä suositusta vastaava aika. Osastojen avoimuutta arvioitaessa on myönteisenä seikkana huomioitava, että vangeilla on poikkeuksellisen paljon mahdollisuuksia ulkoilla ja osallistua liikuntaan. Tämän vangit toivat esille myös keskusteluissa.

² Esimerkiksi alaikäisiä vankeja koskeva oma aloite EOAK/4760/2020.

Osastojen A2 ja B2 tilanne vaikuttaa haastavammalta muihin osastoihin verrattuna. Kyseisillä osastoilla sellin ulkopuolinen aika ja toimintojen määrä jäävät kokonaisuutena arvioiden suhteellisen vähäiseksi. Sellin ulkopuolisen ajan lisäämisessä ja toimintojen järjestämisessä on luonnollisesti huomioitava osastojen luonteet, valvonnan asteet, turvallisuuteen liittyvät seikat sekä tiedossa olevat riskit. Apulaisoikeusasiamies toteaa, että vangeille tulee kuitenkin edellä mainittujen edellytysten puitteissa pyrkiä järjestämään mahdollisimman paljon sellin ulkopuolista aikaa ja mielekästä toimintaa.

Vankilan johto tiedosti toimettomuuden suljetuimmilla osastoilla ja suhtautui hyvin myönteisesti ratkaisujen etsimiseen tilanteen parantamiseksi. Vankilassa kehitetään aktiivisesti uusia toimintamuotoja erityisesti naisvankien tarpeisiin. Lisäksi osastojen yhteisten tilojen ja luokahuoneiden käyttömahdollisuuksia pyritään entisestään lisäämään. Apulaisoikeusasiamies pitää toimenpiteitä oikeansuuntaisina.

Kuvassa vangin keskeneräinen neulontatyö asuinosaastolla.

2.2.3 Toimintoihin osallistuminen

Vankien työtoiminta on opinnollistettua. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että vangilla on mahdollisuus osallistua ammatilliseen koulutukseen tai suorittaa ammatillisten tutkintojen tutkinnonosa työtoiminnan yhteydessä. Työtoiminta on kehitetty vastaamaan ammatillisten opetussuunnitelmien perusteita ja työelämän tarpeita, mistä on hyötyä vangille myös hänen vapauduttuaan. Vankilassa järjestetään erityisesti naisvankien erityispiirteet huomioivaa kuntouttavaa toimintaa.

Ompelimon (6 paikkaa) tilat olivat valoisat ja avarat. Ompelimossa valmistetaan vankivaatteita ja/tai suoritetaan ammatillisia tutkinnon osia. Hämeenlinnan vankilassa on otettu käyttöön naisvankien uusi vaatemallisto. Malliston vaatteet ovat helposti yhdisteltävissä toisiinsa ja myös vankien mielestä nykyaikaisia sekä materiaaliltaan mukavia.

Muita vankilan toimintoja ovat kiinteistötyöryhmä (6 paikkaa), siivousryhmä (2–3 paikkaa ja osastojen omat putsarit), tekstiilihuolto eli pesula (3 paikkaa), puutarharyhmä (kesällä), kirjasto, tekoälytyö, lukio sekä yhteisökuntoutus. Lisäksi kerran viikossa on Silta-valmennuksen oppimisvalmentajan tapaamiset sekä taide- ja musiikkiryhmät (karaoke ja kuvataide).

Vangit ja henkilökunta toivat keskusteluissa esille, että työtoimintojen paikkamäärät ovat melko pieniä vankimäärään nähden. Tämä voi johtaa siihen, että yksittäisen vangin toimintamahdollisuudet jäävät käytännössä suhteellisen vähäisiksi. Tarkastuksella saadun tiedon mukaan esimerkiksi ompelimon paikkamäärän lisääminen ei ole mahdollista opintojen aikataulutuksen ja koneiden lukumäärän vuoksi.

2.2.4 Tutkintavankien osastolle sijoittaminen

Tutkintavankeuslain 3 luvun 1 §:n mukaan tutkintavanki on sijoitettava eri osastolle kuin rangaistusta suorittavat vangit. Erilleen sijoittamisesta voidaan kuitenkin poiketa, jos tutkintavanki toimintoihin osallistumista varten sitä pyytää taikka jos poikkeaminen on välttämätöntä vankien, tutkintavankien tai henkilökunnan turvallisuutta uhkaavan vaaran torjumiseksi tai se on muutoin tilapäisesti tarpeen vankilan järjestyksen ylläpitämiseksi poikkeuksellisessa tilanteessa. Tutkintavanki voidaan omasta pyynnöstään sijoittaa asumaan myös 2 a §:ssä tarkoitetulle sopimusosastolle. Muutoksenhakutuomioistuimen päätöstä odottava tutkintavanki saadaan tutkintavangin suostumuksella sijoittaa samalle osastolle kuin rangaistusta suorittavat vangit, jollei sijoittaminen vaaranna tutkintavankeuden tarkoitusta.

Tutkintavangit on siten lähtökohtaisesti sijoitettava erilleen vankeusvangeista ja heidät voidaan vain laissa säädettyjen edellytysten täytyessä sijoittaa samalle osastolle vankeusvankien kanssa. Mikäli osastolle on sijoitettu asumaan yksikin vankeusvanki, tutkintavangin kyseiselle osastolle sijoittaminen on mahdollista vain edellä mainittujen edellytysten täytyessä.

Tutkintavangilta kysytään usein vankilaan saapuessaan, sopiiko hänelle asuttaminen samalle osastolle vankeusvankien kanssa. Tutkintavanki voidaan kuitenkin sijoittaa vankeusvangin kanssa samalle osastolle pelkän suostumuksen perusteella ainoastaan silloin, kun kyse on muutoksenhakutuomioistuimen päätöstä odottavasta tutkintavangista. Tällöinkin suostumuksen tulee olla aito eli vangin tulee olla tietoinen eri sijoitteluvaihtoehtojen merkityksestä ja sisällöstä sekä siitä, että hänellä on tosiasiallinen mahdollisuus myös kieltäytyä.

Tutkintavangin, joka samalla suorittaa vankeusrangaistusta tai sikon muuntorangaistusta, osastolle sijoittamiseen sovelletaan vankeuslakia, ellei hänelle ole asetettu pakkokeinolain mukaisia yhteydenpitorajoituksia.

Osastolle A2 sijoitetaan tutkintavankeja esitutinnan turvaamistarve huomioiden ja sinne oli sijoitettuna 11 tutkintavankia.

Osasto D2 on tarkoitettu toimintoihin osallistuville tutkintavangeille. Osastolle oli sijoitettuna 13 vankia, joista kaksi oli tarkastushetkellä vankeusvankeja. Kyseiset vankeusvangit olivat osallistuneet pitkään toimintoihin tutkintavankeina ja hiljattain muuttuneet vankeusvangeiksi ja odottivat osastolla rangaistusajan suunnitelmien valmistumista.

Heillä on ollut sijoituspäätökset avolaitokseen, mutta he ovat joutuneet odottamaan siirtoa Vanajan vankilan käyttöasteen takia. Toinen heistä oli sittemmin jo siirtynyt ja toinen oli siirtymässä pian.

Osasto A1 on tulo-osasto. Osastolle oli sijoitettuna 11 vankia, joista yksi oli tutkintavanki. Kyse oli muutoksenhakutuomioistuimen päätöstä odottavasta tutkintavangista, joka oli antanut suostumuksensa sijoittamiselle samalle osastolle vankeusvankien kanssa.

Osasto C2 on kuntoutusosasto sakkovangeille ja lyhytaikaisvangeille. Osastolle oli sijoitettuna 11 vankia, joista kolme oli tutkintavankeja. Yksi tutkintavanki odotti muutoksenhakuasian käsittelyä ja on ilmoittanut suostuvansa asumaan vankeusvankien kanssa. Toinen oli ollut aikaisemmin tutkinnallisista pakkokeinolain mukaisista yhteydenpitorajoituksista johtuen A2-osastolla ja sittemmin siirretty C2-osastolle oman toiveensa johdosta toimintoihin osallistumiseksi. Selvityksestä ei kuitenkaan ilmennyt, että tutkintavanki olisi osallistunut osastolla toimintaan. Kolmas oli sijoitettu osastolle tutkintavangeille tarkoitettujen tilojen täyttöasteen vuoksi. Sittemmin hänet oli määrätty tehostettuun matkustuskieltoon.

Osasto C1 on pitkäaikaisvankien osasto, josta kaikki käyvät toiminnassa. Osastolle oli sijoitettuna 12 vankia, joista kolme oli tutkintavankeja. Kyseiset vangit osallistuivat toimintaan ompelimosassa, kiinteistöryhmässä ja puutarharyhmässä eli heidät on siten voitu sijoittaa osastolle omasta pyynnöstään.

Osasto B1 on sopimusosasto ja sinne on sijoitettu sekä vankeusvankeja että tutkintavankeja. Tutkintavanki voidaankin pyynnöstään sijoittaa kyseiselle osastolle.

Osasto B2 on tuetun toiminnan osasto, joka on erittäin suljettu. Osastolle on sijoitettuna kuusi vankia, joista neljä on tutkintavankeja.

Nuoriso-osastolle oli sijoitettuna yksi 17-vuotias tutkintavanki.

Edellä todetun perusteella vankilassa tunnetaan hyvin tutkintavankien sijoittamista koskevat säännökset ja niitä on myös pystytty noudattamaan varsin hyvin muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta.

2.2.5 Vankeja koskevat säännökset, määräykset ja ohjeet

Osastojen päiväjärjestykset

Päiväjärjestyksen osalta on oleellista, että se on selkeä ja siitä käy ilmi kaikki päivittäinen ja viikoittainen toiminta. Tulkinnanvaraa ei saa jäädä siitä, milloin sellien ovet ovat avoinna tai suljettuina ja kuinka paljon vangeilla on mahdollisuus viettää aikaa sellin ulkopuolella toimintaan sijoitettuina tai vapaa-ajan toiminnoissa.

Päiväjärjestyksestä tulee ilmetä sellien aukioloaikojen ja toiminta-aikojen lisäksi esimerkiksi ajankohdat ruokailuille, liikunnan harjoittamiseen, laitosmyymäläasiointiin sekä saunassa, kirkossa ja kirjastossa käyntiin.

Osastojen päiväjärjestykset olivat pääsääntöisesti selkeät ja hyvin laaditut. Päiväjärjestyksissä ilmeni kuitenkin puutteita ja päivitystarpeita. Päiväjärjestyksessä ei näy liikuntasalin aikoja, eikä laitosmyymälän tilausaikoja. Rikosseuraamuslaitoksen ruokahuoltoa ja ruokavalioita koskevan määräyksen (dnro 1/004/2022) mukaan vankiloissa vangeille tarjotaan arkisin neljä ateriaa: aamiainen, lounas, päivällinen ja iltapala. Niinä päivinä, jolloin vankilassa ei ole varsinainen työpäivä, vangeille tarjotaan aamiainen ja yhdistetty lounas/päivällinen sekä iltapala. Vangeille tarjottavien aterioiden määrän tulisi näkyä päiväjärjestyksessä määräyksen mukaisesti. Tarkastuksella kiinnitettiin huomiota siihen, että osassa päiväjärjestyksissä sellien avaamisen ajankohdat olivat ”noin” aikoja. Lisäksi erityisesti osastojen A1 (erillään pidettävät) ja B2 päiväjärjestyksistä ei ilmene tosiasiallinen sellin ulkopuolinen aika eli se, milloin sellien ovet ovat auki ja lukittuina (katso tarkemmin kohta 2.2.2).

Tarkastuksella vankilan johto esitteli osastojen viikkoliikuntakalenteria, joka oli tarkoitus ottaa lähiaikoina käyttöön.

Järjestyssääntö ja tulo-opas

Järjestyssääntö ja tulo-opas vaikuttivat lähtökohtaisesti hyvin laaduilta ja informatiivisilta. Joitakin havaintoja on kirjattu tarkemmin yksityiskohtaisten tarkastushavaintojen yhteyteen. Lisäksi huomiota kiinnitettiin siihen, että järjestyssääntöä tai tulo-opasta ei ole päivitetty Rikosseuraamuslaitoksen organisaatiouudistuksen jälkeen. Apulaisoikeusasiamiehen tiedossa on, että valtakunnallinen tulo-opasmalli on parhaillaan päivitettävänä Rikosseuraamuslaitoksen oikeusyksikössä.

Tulo-oppaan mukaan kantelua ei voi tehdä useammalle kuin yhdelle laillisuusvalvontaviranomaiselle. Apulaisoikeusasiamies totesi, että vastoin tulo-oppaassa kerrottua, kantelu on mahdollista tehdä useammalle taholle, mutta laillisuusvalvonnassa vakiintuneen käytännön mukaan toisessa viranomaisessa vireillä olevaa kantelua ei tutkita. Edellä mainittu asia on saatettu Rikosseuraamuslaitoksen silloisen keskushallintoyksikön tietoon Naarajärven vankilan tarkastuksen yhteydessä heinäkuussa 2021 (EOAK/2933/2021).

Järjestyssääntö on saatavilla suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Tulo-opas on käännetty englanniksi, ruotsiksi ja venäjäksi.

Säädösten saatavuus

Vankien oikeus saada tietoja vankilan oloista sekä vankien oikeuksista ja velvollisuuksista on toteutettu henkilökohtaisilla sellipäätteillä, joita käsitellään tarkemmin kohdassa 2.2.8.

2.2.6 Vastaanotto-osasto ja sen toiminta

Tarkastuksella käytiin läpi vastaanoton toimintatapoja vangin saapuessa. Vangin riisuttaminen tapahtuu tilassa, jossa ei ole kameravalvontaa. Tarkastuksella jäi epäselväksi, suoritetaanko vangin riisuttaminen kahdessa vaiheessa, kuten CPT:n ja oikeusasiamiehen kannanotoissa on suositettu. Myös Rikosseuraamuslaitoksen kannanotoissa on suositeltu kyseistä toimintatapaa.³

Vangin henkilökohtaisen tavarain määrää on rajallisista säilytystiloista johtuen rajattu yhteen vankilaukkuun ja yhteen oranssiin pussiin. Tarkastushetkellä vastaanoton säilytystiloissa oli tyhjää tilaa. Vanki saa saapuessaan yhden vaatekerran ja kengät haltuunsa, mutta muu omaisuus jää vastaanottoon tarkastettavaksi. Vastaanottotilanteessa vangille annetaan perushygieneiapakkaus ja tehdään maksukortti.

Tarkastuksella saadun tiedon mukaan vastaanotossa ei anneta vangille perehdytystä vankilan toiminnasta, vaan yksityiskohtainen perehdyttäminen tapahtuu vasta asuinosaastolla. Vastaanotossa työskentelee pääsääntöisesti yksi vartija, jolloin muuhun kuin varsinaiseen vastaanottotilanteeseen kuuluvaan työhön ei jää juurikaan aikaa. Yksintyöskentely vastaanotossa voi olla ongelmallista myös tulotarkastuksen tekemisen osalta. Vankeuslain 4 luvun 5 §:n mukaan vankilaan saapunut vanki on tarkastettava todistajan läsnä ollessa.

Vankilassa ei ole erikseen ”lokeropäiviä”, jolloin vanki pääsee vastaanottoon vaihtamaan tai hakemaan tavaroitaan, vaan asiointi tapahtuu tarvittaessa henkilökohtaisesti. Vanki pyytää lupaa sellipäätteen tai asiointilomakkeen kautta. Vastaanotosta saadun tiedon mukaan tarkastustoiminnan kesto riippuu omaisuuden laadusta ja tavoitteena on, että vanki saisi tavaransa viikon kuluessa pyynnöstään. Vaatteiden vaihtaminen onnistuu usein seuraavana päivänä. Tarkastamattoman tavarain saamiseen voi mennä noin kaksi viikkoa.

Vankien kertoman mukaan tilanne ei olisi ainakaan aina näin hyvä. Vangit kokivat, että vastaanoton toiminta on liian hidasta ja tarkastustoiminnassa kestää kauan. Esimerkiksi tulo-osastolla pari viikkoa ollut vanki kertoi, ettei ollut saanut omia vaatteitaan, koska vastaanotossa on viikkojen jono. Oikeusasiamiehen ratkaisuihin on katsottu, että vangin tulisi saada vastaanotossa olevat tavaransa viikon sisällä ja tarvittaessa sitä nopeamminkin esimerkiksi vaatteiden kohdalla, jos säättilassa tapahtuu merkittäviä muutoksia. Oikeusasiamiehen ratkaisuihin 2–3 viikon viivettä pääsyssä asioimaan vastaanotossa on pidetty liian pitkänä.

³ Kahdessa vaiheessa tehtävä riisuttaminen tarkoittaa sitä, että ensin riisutaan vaatteet vyötärön yläpuolelta ja ne puetaan takaisin päälle ennen kuin riisutaan vaatteet vyötärön alapuolelta (esimerkiksi EOAK/7368/2021 ja EOAK/3515/2019).

Hämeenlinnan vankila kommentoi pöytäkirjaluonnosta seuraavasti. Vastaanoton tilanteen ruuhkautuessa keväällä 2023 on annettu ohjeistus, jonka mukaan jokaiselle vankilaan saapuvalla henkilöllä annetaan välittömästi yksi tarkastettu oma vaatekerta heidän siirtyessään matkaselliosastolta asuinosaan. Tällä käytännöllä on pyritty parantamaan tilannetta jonaossa olevien tarkastamattomien tavaroiden odottamisen suhteen.

Tarkastusta varten vankilaa pyydettiin toimittamaan viisi viimeistä kielteistä omaisuuden hallussapitopäätöstä. Toimitetut päätökset olivat asianmukaisesti perusteltuja ja vangille oli annettu niiden yhteydessä oikaisuvaatimusosoitus.

Sekä vankien että henkilökunnan keskusteluissa nousi esille se, että hallussapitoa koskevat linjaukset eivät ole aina täysin yhdenmukaisia. Esimerkiksi neulontapuikkojen osalta jäi vaikutelma, että jollain osastolla omat puikot sai haltuun ja jollain osastolla niiden hallussapito olisi evätty. Vastaanotto-osastolla oli yksikönpäällikön antama asianmukainen muistutus siitä, että hallussapitoasiat ratkaistaan tapauskohtaisesti esineen ominaisuuksien perusteella ja pyynnöstä kieltäytyttäessä päätösvaltainen virkamies antaa asiasta muutoksenhakukelpoisen päätöksen. Lisäksi yksikönpäällikkö on hallussapitotyöryhmän raportin (dnro 15/020/2019) mukaisesti todennut, että hallussapitoa ei voida evätä sillä perusteella, että vastaavat puikot ovat myynnissä laitosmyymälässä.

Matkasellit

Matkasellit olivat siistit ja niissä oli wc-tila, televisio ja radio. Tiloissa ei näkynyt minkäänlaisia kirjoituksia seinillä. Matkaselliosastolla oli erillinen suihkutila ja poikkeuksellisen hyvä ulkoilutila. Ulkoilupihalla oli sadekatos, muutamia kuntoiluvälineitä ja näkymä ympäristöön. Ulkoilupihoilla ei ollut penkkejä istumista varten.

Kuvassa matkasellin sisustusta.

Kuvassa matkasellin wc-tila.

Kuvassa ulkoilupihan kuntoiluvälineet.

Tarkastuksella saadun tiedon mukaan vangit ovat matkasellissä vain lyhyen aikaa ja lähtökohtaisesti he pääsevät asuinosaan viimeistään seuraavana päivänä. Toimintatapaa voidaan pitää myönteisenä. Tarkastuspäivänä matkaselleissä oli yksi vanki, joka tarkastuksen aikana päästettiin hänen omasta pyynnöstään tupakoimaan ulkoilupihalle.

Matkaselliosastolla ei ollut omaa päiväjärjestystä, kuten yleensä on vankiloiden matkaselliosastolla.

Sumput

Sumpulla tarkoitetaan lukittua tilaa, johon henkilöt sijoitetaan hyvin lyhytaikaisesti ennen kuin vastaanoton henkilökunta ottaa heidät vastaan. Vankeuslaissa ei ole erikseen säännöksiä sumpuista. Vankeuslain mukaan vankilan suljetuissa tiloissa, joissa säilytetään vankeja, tulee kuitenkin olla hälytyslaite, jolla voidaan välittömästi saada yhteys henkilökuntaan.

Vastaanotossa oli kaksi sumpppua ja erillinen wc-tila. Sumpuissa oli laite (sisäpuhelin, kuva alla), jossa on kutsupainike muun muassa valvomoon ja painike radion käyttöön. Ongelma laitteen käytön kannalta oli kuitenkin se, että minkään painikkeen kohdalla ei ollut merkintää niiden käyttötarkoituksesta. Sumppuun viety vanki ei siten tiennyt, onko jokin painikkeista hälytyskutsu ja jos on, niin mikä niistä. Tarkastuksella saadun tiedon mukaan laitteen painikkeissa on ollut nimilaput, mutta ne ovat ilmeisesti pudonneet pois. Tarkastuksella ilmeni, että painikkeiden nimilappujen puuttuminen laitteista oli yleistä.

Sumpussa oli myös kameravalvonta, mikä on sumpppujen osalta poikkeuksellista. Vankeuslain 16 luvun 1 a §:n mukaan teknistä valvontaa ei saa käyttää vankien asuinselleissä, wc-tiloissa, pukeutumistiloissa tai muissa vastaavissa paikoissa. On osittain tulkinnanvaraista ja epäselvää, onko sumppu sellainen tila, johon voidaan kohdistaa kameravalvontaa.

Vastaanoton seinällä oli 22.12.2021 päivätty ohjeistus siitä, miten menetellä uuden vangin saapuessa, jos paikalla ei ole naisvartijoita. Ohjeen mukaan tällöin naisvangille annetaan sumppuun vankivaatteet ja häntä ohjeistetaan omatoimisesti vaihtamaan sumpussa vankivaatteet. Kyseisen ohjeistus tarkoittaa sitä, että vangin riisuminen tapahtuisi tilanteessa kameravalvonnassa. Pukeutumistilan kameravalvonta on laissa kielletty. Vankilan on edellä todetun perusteella muutettava ohjeistusta tai huolehdittava siitä, että kamera peitetään kyseiseksi ajaksi.

2.2.7 Perehdyttäminen

Vankeuslain 4 luvun 4 §:n mukaan vangille on viipymättä hänen saavuttuaan vankilaan tiedotettava sen oloista sekä vankien oikeuksista ja velvollisuuksista. Tutkintavankien osalta on vastaavat säännökset.

Tulo-oppaan mukaan vankilaan saapuessa vanki perehdytetään laitoksen arjen toimintoihin ja hänet asutetaan asuinosaan, jossa hän saa perehdytyksen osaston toimintaan. Tulo-oppaan mukaan perehdytyksestä vastaa oma vastuuvirkamies tai osaston rikosseuraamustyöntekijä.

Tarkastuksella saadun tiedon mukaan vastaanotossa ei anneta vangille perehdytystä vankilan toiminnasta ja käytännöistä, vaan perehdyttäminen tapahtuu vasta asuinosaan. Vastaanotosta saadun tiedon mukaan saapuvalla vangilla ei anneta rutiininomaisesti myöskään tulo-opasta. Vankien perehdyttäminen ja tulohaastattelu (muun muassa tulevan osastosihtimien kartoittaminen) tapahtuvat pääsääntöisesti tulo-osastolla.

Saapuessaan vanki saa erilaisia tunnuksia muun muassa sellipäät-teelle ja vankitilille kirjautumista varten. Vankilan manuaalin mukaan digilaitteiden käytön opastus kuuluu olennaisena osana osastolla työskentelevien virkamiesten toimenkuvaan. Vangeille annetaan tarkastajien arvioiden mukaan melko kattava kirjallinen käyttöopas sellipäätteen käyttöön, mutta tarkastuksella saadun tiedon perusteella vaikuttaa kuitenkin siltä, että vankien perehdyttämisessä laitteen käyttöön on puutteita. Sellipäätteen käyttämisen osaaminen on tärkeää, koska sen kautta muun muassa ollaan videoyhteydellä yhteydessä vankilan ulkopuolelle ja lähetetään asiointilomakkeet. Sellipäätteen ominaisuuksia ja toimintoja käsitellään tarkemmin kohdassa 2.2.8.

Tarkastuksella saatujen tietojen ja vankien kanssa käytyjen keskustelujen perusteella vaikuttaa siltä, että vankien perehdyttämisessä on ilmeisiä puutteita. Vankien kertoman mukaan he eivät olleet saaneet henkilökunnalta perehdytystä tai riittävästi ohjeistusta vankilan toiminnasta, vaan tieto tulee pääasiassa toisilta vangeilta. Tarkastuksella jäi epäselväksi, kenen vastuulla perehdyttäminen on ja miten henkilökunta tosiasiallisesti perehdyttää vankilaan saapuvaa vankia.

Vastaanottotilanne on vangin ensimmäinen kohtaaminen vankilassa ja tuloprosessi on erityisesti naisille herkkä vaihe. Vankilaan saapumisen yhteydessä ja erityisesti ensikertalaisten vankien kohdalla olisi erityisen tärkeää huolehtia asianmukaisesta perehdyttämisestä ja riittävästä tiedonsaannista. Osassa vankiloissa on käytössä esimerkiksi perehdyttämiskaavake, johon merkitään vangin kanssa tulovaiheessa läpikäytyt asiat. Tämänkaltaisen kaavakkeen käyttöönotolla voitaisiin varmistua siitä, että vankien perehdytys on asian- ja säännönmukaista. Lisäksi kaikille vangeille tulee antaa tulo-opas joko paperisena tai sellipäätteen kautta.

Vankien perehdyttäminen on ollut esillä myös oikeusministeriön ja Rikosseuraamuslaitoksen keskustelutilaisuudessa vuoden 2022 laillisuusvalvonnasta (pöytäkirja VN/4791/2022). Vaikuttaa siltä, että vankilaan saapuvien vankien perehdyttämisessä on runsaasti erilaisia ongelmia. Oikeusministeriö pitää ensiarvoisen tärkeänä, että vangit saavat vankilassa oikean sisällön ja oikea-aikaista tietoa vankilan käytännöistä.

Oikeusministeriö suosittelee, että Rikos-seuraamuslaitos arvioi, miten ja minkä yksiköiden toimesta perehdyttämiseen liittyviä puutteita voitaisiin jatkossa kohentaa.

2.2.8 Älyvankila ja mahdollisuus sähköiseen asiointiin

Hämeenlinnan uusi naisvankila on Suomen ensimmäinen älyvankila, jossa on henkilökohtaiset sellipäätteet ja Doris-asiointijärjestelmä kaikille vangeille. Sellipäätteen avulla vanki voi asioida sähköisesti ja käyttää digitaalisia palveluita. Asiointi tapahtuu vankilan sisällä viestein ja videopuheluilla sekä rajoitetusti vankilan ulkopuolelle videopuhelujen ja vankisähköpostin kautta. Sellipäätteillä on rajattu nettiyhteys, jolla voi selata useita eri nettisivuja rikosseuraamusasiakkaiden yhteisen Portti-avaussivun kautta. Henkilökohtaiset sellipäätteet mahdollistavat myös etäopiskelun, joustavan yhteydenpidon läheisiin ja entistä laajemmat kuntoutusmahdollisuudet.

Tarkastuksella tutustuttiin sellipäätteen toiminnallisiin erään vangin esittelemänä. Sellipäätte on ulkoisesti tavanomainen kannettava tietokone. Perustoimintoihin kuuluvat muun muassa ilmoitukset, kalenteri, asiointipyynnöt ja materiaalipankki (esimerkiksi reseptit). Laajemmat käyttöoikeudet edellyttävät internetin käyttöluvan. Sellipäätteen avulla on mahdollista kuunnella nettiradiota, mutta esimerkiksi Yle Areenan suoratoistopalvelu on estetty, koska palvelimen kapasiteetti ei kestä samanaikaisesti suurta kuormitusta. Vankilasta saadun tiedon mukaan pohdinnassa on ollut vaihtoehtoisia toimintamalleja katselun mahdollistamiseksi. Sellipäätteessä ei ole nettitelevisiota tai muita suoratoistopalveluita. Televisio-ohjelmien seuraaminen toteutuu sellissä olevan television kautta.

Tarkastuksella saadun tiedon mukaan sallitut verkkosivustot vastaavat vankien SA-koneiden listausta (ns. whitelist). Rikosseuraamuslaitoksen internetsivuille oli suora linkki, mutta oikeusasiamiehen sivuille pääseminen edellytti internet-osoitteen kirjoittamista selaimen osoitekenttään. Rikosseuraamuslaitoksen internetsivujen kautta löytyi esimerkiksi linkit ajantasaisiin lakeihin, asetuksiin, määräyksiin, ohjeisiin ja valvontaviranomaisten yhteystietoihin.

Älyvankilan käyttöönotto suljetussa vankilassa on tuonut mukanaan monia sosiaalisia ja taloudellisia hyötyjä. Älyvankilan myötä vangeille suunnattujen palveluiden määrä ja saavutettavuus ovat kasvaneet. Esimerkiksi rikoksettomuutta tukevien läheissuhteiden ylläpito vankeusrangaistuksen aikana on parantunut. Lisäksi vankilaturvallisuus parantuu, kun vankikuljetusten ja tapaamisten resursseja voidaan käyttää muuhun työhön. Digipalvelut eivät kuitenkaan korvaa ihmisten välisiä kohtaamisia ja lähityötä, vaan ne vahvistavat ja laajentavat Rikosseuraamuslaitoksen palveluita sekä tukevat vankeja kuntoutumisessa. Vankien sähköisen asioinnin ja digitaalisten palvelujen käyttö edesauttaa myös yhteiskuntaan sopeutumista.

Useiden vankien kanssa käydyissä keskusteluissa nousi edellä todetusti esille, että perehdytys sellipäätteen käyttämiseen on puutteellista. Sähköisen asioinnin ja saavutettavuuden edellytyksenä on, että vangit saavat riittävän opastuksen sellipäätteen käyttämiseen ja sen toiminnallisuuksiin. Sellipäätteen omaksuminen ei voi jäädä vankien omatoimisuuden varaan. Muutoin vangit olivat tyytyväisiä älyvankilajärjestelmään ja digipalvelut olivat melko aktiivisessa käytössä. Vangit kehuivat muun muassa sitä, että he voivat sellipäätteen avulla helpommin hoitaa luottamuksellisia asioitaan itsenäisesti vankilan sisäisessä asioinnissa ja esimerkiksi Vankiterveydenhuollon poliklinikan kanssa. Sellipäätteen toiminnot ja palvelut koettiin riittäviksi. Vangit toivoivat, että sellipäätte voisi olla auki myös yöaikaan.

Kuvassa sellipäätte.

2.2.9 Tapaamiset

Valvottoman tapaamisen ja lapsen tapaaminen

Vankilassa on kolme erillaiseen käyttötarkoitukseen suunnattua valvomatonta tapaamistilaa. Valvottoman tapaaminen on kestoaltaan kolme tuntia.

Yksi tapaamistila on varusteltu parisuhdetapaamista varten ja kaksi tapaamistilaa on sisustettu lasten tapaamista varten. Toista lapsitapaamistilaa on tarvittaessa mahdollista valvoa viereisen tapaamistilan kautta (väliseinässä avattava ikkuna, kuva alla). Yhdestä lapsitapaamistilasta löytyi inva-wc, jota myös muut tapaajat pystyivät käyttämään tilan ollessa vapaana, koska sinne oli erillinen käynti myös tapaamistilojen käytävältä.

Tapaamistilat olivat viihtyisät ja käyttötarkoituksiinsa soveltuvat. Parisuhteen ylläpitämiseen tarkoitettussa tapaamistilassa oli sänky. Lapsen tapaamistilojen ympäristö oli lapsiystävällinen ja varustelu kodinomainen (kuvia alla).

Vankien väliset valvomattomat tapaamiset toteutetaan vankikuljetuksen reitin ja aikataulun mukaisesti. Miesvankeja ei voida sijoittaa matkaselliosastolle, vaan tapaamiseen siirrytään tarkastustilan kautta suoraan vankiautosta ja miesvangit kuljetetaan tapaamisen jälkeen samalla kyydillä pois Hämeenlinnan vankilasta. Tapaajan tullessa toisesta vankilasta tapaamisen kesto on noin kaksi tuntia eli normaalia tapaamisaikaa lyhyempi. Vankien kanssa käydyissä keskusteluissa tilanne koettiin eriarvoisena, mitä voidaan pitää ymmärrettävänä. Kaikkien vankien yhteydenpitoa läheisiinsä tulee tukea tasapuolisesti. On ongelmallista, jos eri vankiloissa olevien vankien valvomaton tapaaminen jää kestoiltaan muita lyhyemmäksi vain sen vuoksi, että he kumpikin ovat vankeja. Apulaisoikeusasiamiehen näkemyksen mukaan myös heillä tulisi olla mahdollisuus valvomattomiin tapaamisiin vastaavalla tavalla kuin niillä puolisoilla, joista vain toinen on vankilassa. Vankikuljetukset tulisi pyrkiä toteuttamaan siten, ettei vankien välinen valvomaton tapaaminen jää kestoiltaan muista poikkeavan lyhyeksi.

Tarkastuksella saadun tiedon mukaan valvomattomaan tapaamiseen ei pääse omissa vaatteissa, ellei vanki sitä erikseen pyydä. Omien vaatteiden käytön rajoittamisesta säädetään vankeuslain 7 luvun 2 §:n 2 momentissa.

Omien vaatteiden käytön rajoittaminen on mahdollista ainoastaan operatiivisen toiminnan vastuualueen johtajan päätöksellä ja silloin kuin laissa asetetut edellytykset täyttyvät. Omien vaatteiden käytön yleistä rajoittamista koskevalla säännöksellä ei ole myöskään tarkoitettu mahdollistamaan omien vaatteiden käytön osittaista rajoittamista tietyissä tilanteissa tai toiminnassa, kuten esimerkiksi juuri valvomattomissa tapaamisissa. Laillisuusvalvontakäytännössä on vakiintuneesti katsottu, että vangilla tulisi olla mahdollisuus järjestää etukäteen tapaamista varten omat vaatteet, jotka tämä voi vaihtaa tapaamisen ajaksi. Vangin omat vaatteet voidaan tarkastaa myös tapaamisen jälkeen. Apulaisoikeusasiamies korostaa, että vangeilla tulee olla tieto mahdollisuudesta halutessaan käyttää omia vaatteita valvomattomissa tapaamisissa.

Valvotut tapaamiset ja asiamiehen tapaamistilat

Valvottuja tapaamisia ja asiamiehen tapaamisia varten vankilassa oli kaksi tapaamistilaa, joissa vangin ja tapaajan välillä on rakenteellinen este (ns. pleksi). Pleksit saa sähköisesti nostettua ylös tarpeen mukaan. Tarkastuksella saadun tiedon perusteella tapaamistilat ovat vankien tarpeisiin nähden riittävät, koska tapaamiskulttuuri on muuttunut ja videotapaamisia järjestetään nykyisin aiempaa enemmän. Tarvittaessa liikuntasali on mahdollista varustaa siten, että sitä voidaan käyttää myös valvottuna tapaamistilana. Lisäksi vankilasta löytyi tapaamistila videoneuvotteluja varten.

Kuvassa tapaamistilan pleksi on nostettu puoleen väliin.

Asiamiehen tapaaminen on pääsääntöisesti täysin valvoton. Tapaamista voidaan vankeus- ja tutkintavankeuslain mukaan valvoa vain, jos se on välttämätöntä vankilan järjestyksen tai turvallisuuden ylläpitämiseksi taikka jos vanki tai asiamies sitä nimenomaisesti pyytää. Lain esitöiden mukaan esimerkiksi perusteltu epäily kiellettyjen esineiden tai aineiden luovuttamisesta voi olla valvonnan peruste. Laillisuusvalvontakäytännössä on katsottu, että asiamiehen tapaaminen voidaan kuitenkin valvonnan edellytysten puuttuessaakin järjestää tilassa, jossa on kamera, jos asiamies ja vanki voivat varmistua, ettei kamera ole päällä. Tämän tulee olla selvästi havaittavissa ja tästä tulee myös ilmoittaa.

Hämeenlinnan vankilassa tapaamistilassa oleva valvontakamera oli helposti ja asianmukaisesti peitettävissä erityisen näkösuojamekanismin avulla (kuva alla, vastaavanlainen kuin eristysosastolla, katso tarkemmin myös kohta 2.2.16).

Lain lähtökohta on, että vangin ja asiamiehen välissä voi olla rakenteellisia esteitä vain, jos vankilalla on perusteet järjestää tapaaminen tällaisessa tilassa taikka asiamies tai vanki sitä itse pyytää. Jos asiamiehen ja vangin välillä on rakenteellisia esteitä, tulisi kuitenkin huolehtia siitä, että tapaamisen yhteydessä voidaan käsitellä ja luovuttaa tarpeelliset oikeudenkäyntiasiakirjat vaarantamatta asiamiehen ja vangin tapaamisen luottamuksellisuutta tai puolustuksen valmistelua. Koska rakenteelliset esteet ovat asiamiehen tapaamisissa poikkeus, oletuksena pitäisi olla nostettavien pleksien aukiolo, ellei niiden kiinnipitämiselle ole laista ilmenevää perustetta. Apulaisoikeusasiamies kehottaa Hämeenlinnan vankilaa ottamaan toiminnassaan huomioon edellä todetun.

2.2.10 Tapaamistilojen kameravalvonnasta ilmoittaminen

Tapaamistilojen valvonnasta ilmoittamisesta säädetään vankeuslain 13 luvun 2 §:ssä. Teknisellä laitteella tapahtuvasta valvonnasta on asianmukaisella tavalla ilmoitettava vangille ja tapaajalle.

Tapaamistiloina käytettävissä tiloissa, jossa oli käytössä kameravalvonta, ei ollut ilmoitusta tilojen kameravalvonnasta. Ilmoitusta asiasta ei ollut myöskään tiloissa, jonka kautta tapaajat saapuvat vankilaan.

Apulaisoikeusasiamies pitää perusteltuna, että ilmoitus kameravalvonnasta laitetaan sekä sisäänkäynnin yhteyteen että kaikkiin niihin tapaamistiloihin, joita valvotaan kameralla.

2.2.11 Virtsanäytteiden ottaminen

Rikosseuraamuslaitoksen päihdevalvontaa koskevan ohjeen (9/004/2021) mukaan näytteenotto-tila tulee suunnitella niin, että valvonta on helposti toteutettavissa. Tilassa tulee huomioida vangin yksityisyyden suojan tarve.

Näytteenottotilassa tulisi olla mahdollisuuksien mukaan esimerkiksi peililasi, minkä takana valvoja valvoo näytteenottoa.

Eristysoastan virtsanäytteenottotilassa wc-pönttö on asennettu väärinpäin, joten vangin virtsaamisen valvominen peililasin takaa on vaikeaa, ellei mahdotonta. Virtsanäyte annetaan siten, että näyteasia asetetaan wc-pöntön sisään, jolloin vangin ei tarvitse itse pitää sitä käsissään. Alla kuva näytteenottotilasta.

Sopimusosastolla B1 yhtä asuinselleistä (inva-selli) käytetään virtsanäytteenottotilana. Tilassa ei ole peililasia. Virtsanäytteenoton valvonta tapahtuu siten virkamiehen läsnä ollessa samassa tilassa.

Edellä mainitun ohjeen mukaan, mikäli vangin vaatetusta on tarpeen riisua sen tarkastamiseksi, ettei vangin kehoon ole kiinnitetty mitään kiellettyä, on vangille annettava esimerkiksi kylpytakki, jottei vangin tarvitse antaa näytettä alasti. Kylpytakin tulee olla puhdas jokaisella käyttökerralla. Tarkastuksella tehtyjen havaintojen perusteella vankilassa toimitaan kyseisellä tavalla.

2.2.12 Yksityisyyden suoja puhelinta käytettäessä ja mahdollisuus puhelimen käyttöön

Yksityiselämän suoja koskevan perustuslain 10 §:n mukaan kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin suoja on loukkaamaton. Laillisuusvalvonnassa on vakiintuneesti katsottu, että puhelun luottamuksellisuuden suoja kuuluu myös vangille.

Tarkastuksella huomioitiin myönteisenä asiana, että lähes kaikilla osastoilla oli puhelinkopit (kuva alla), joista vangit voivat soittaa puheluita siten, ettei normaaliääninen puhelinkeskustelu kuulu ulkopuolisille. Perhe- ja nuoriso-osastolla ei ole omaa puhelinta.

Vankeuslain mukaan vangilla on oikeus puhelimen käyttöön. Laillisuusvalvontakäytännössä on vakiintuneesti katsottu tämän tarkoittavan sitä, että vangin on myös tosiasiallisesti voitava pitää puhelimella yhteyttä esimerkiksi läheisiinsä tarvittaessa myös ilta-aikaan.

Vankilan järjestyssäännön mukaan osastojen soittoaajat ovat varsin pitkät. Osalla osastoja soittoaajat kuitenkin päättyvät melko aikaisin, mikä ei mahdollista ilta-aikaista soittamista. Järjestyssäännön mukaan kaikilla osastoilla soittoaika alkaa arkisin kello 7.15 ja viikonloppuisin kello 8.15. Soittoaika päättyy osastoilla A1, A2, B2 ja nuoriso-osastolla arkisin kello 16.15 ja viikonloppuisin kello 15.15 sekä osastoilla B1, C1, D1, C2 ja perheosastolla arkisin ja viikonloppuisin kello 19.15.

Osastojen A1 ja nuoriso-osaston järjestyssäännön (10.5.2021) mukaisten soittoaikojen osalta huomiota kiinnitettiin siihen, että ne ovat selvästi lyhyemmät, kuin päiväjärjestyksen mukainen osaston aukioloaika. Esimerkiksi osaston A1 päiväjärjestyksen mukaan (30.9.2022) sellien ovet ovat joka päivä auki kello 18.30–19.30 ja nuoriso-osasto kello 19.30 saakka. Vaikuttaa siltä, että osaston aukioloaikojen lisäämistä ei ole huomioitu järjestyssäännön soittoajoissa.

Oikeusasiamiehen kannanotoissa on katsottu, että vangille tulisi tarvittaessa antaa mahdollisuus soittaa myös osaston ollessa kiinni. Vankiloiden järjestyssäännöissä on monesti säännös siitä, että vangin voidaan harkinnanvaraisesti antaa soittaa myös muulloin, kuin järjestyssäännön mukaisina soittoaikoina. Tällaista säännöstä ei ole Hämeenlinnan vankilan järjestyssäännössä.

Rikosseuraamuslaitoksen antaman vankien maksuttomia puheluita koskevan menettelytapaohjeen (dnro 24/601/2022) mukaan oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan ja päämiehen suhteen luottamuksellisuudesta johtuen arviota asiamiehelle soitettavan puhelun välttämättömyydestä tai kiireellisyydestä ei voida ongelmitta tehdä.

Siten vankia ei voida pyytää perustelemaan vankilan henkilökunnalle esimerkiksi sitä, minkä tai kuinka kiireellisen asian vuoksi hän haluaa asiamiehelleen soittaa. Asiamiehelle vangin soittamat puhelut toteutetaan suljetuissa vankiloissa vankilan kustannuksella, jollei vanki tahdo soittaa omalla kustannuksella. Asiamiespuhelut sallitaan vangille maksutta ilman, että vangilta edellytetään esimerkiksi varattomuutta tai vireillä olevaa rikosasiaa. Tarkastuksella jäi epäselväksi, miten menettelytapaohjeen mukaiset puhelut toteutetaan Hämeenlinnan vankilassa.

2.2.13 Elintarvikkeiden ja muiden tavaroiden hankkiminen

Vankeuslain 9 luvun 4 §:n mukaan vankilan on järjestettävä vangille mahdollisuus hankkia elintarvikkeita ja muuta henkilökohtaiseen käyttöön sopivaa tavaraa. Vankeusasetuksen 27 §:n mukaan vangille on kerran viikossa järjestettävä mahdollisuus ostaa elintarvikkeita ja muuta henkilökohtaiseen käyttöön soveltuvaa tavaraa laitosmyymälässä tai muulla tavoin.

Säännökset eivät edellytä varsinaisen laitosmyymälän perustamista, ja säännökset antavat vankilalle harkintavaltaa siinä, millä tavalla vangeille järjestetään mahdollisuus hankkia edellä mainittuja tavaroita. Hämeenlinnan vankilassa ei ole varsinaista laitosmyymälää, vaan Leijona Catering toimittaa vangeille kerran viikossa heidän tilauslistalta tilaamansa tuotteet. Vangit tekevät tilauksen sellipäätteellään tai SA-koneella, mutta tilaus on mahdollista tehdä tarvittaessa myös kirjallisella lomakkeella.

Kerran viikossa osastoilla kiertää myyntipiste, josta vangeilla on mahdollisuus ostaa tupakkaa ja puheaikaa. Vangeilla on lisäksi mahdollisuus päästä 1–2 kertaa viikossa ostoksille kanttiinautomaatille (ns. seinäkanttiini, kuva alla), jossa myydään elintarvikkeita, makeisia, pesuaineita ym. Automaatin hintataso vaikutti vastaavan tavallista kaupan hintatasoa. Kanttiinautomaatteja on kaksi, joista toinen oli tarkastushetkellä poissa käytöstä laiterikon takia.

Tulo-oppaan mukaan vangeilla on lisäksi mahdollisuus kerran kuukaudessa ns. kaupunkiostoihin. Vangille voidaan myös tuoda ulkopuolelta vankilassa sallittua tavaraa portille arkipäisin kello 7–19 tai lähettämällä postitse.

Järjestyssäännön mukaan kanttiiniasioinnin tarkemmat ajankohdat ilmenevät osaston päiväjärjestyksestä. Näin ei kuitenkaan ollut, vaan osaston A1 päiväjärjestys oli ainoa, josta siitä oli mainittu. Sen mukaan tilaukset tulee tehdä varsin aikaisin, eli tilaus tulee jättää sunnuntaina ja tuotteet toimitetaan perjantaina.

Oikeusasiamiehen ratkaisussa (EOAK/7286/2021) on käsitelty Hämeenlinnan vankilan toimintaa laitostuokosten tekemisessä. Ratkaisussa katsottiin, että vangille annettava mahdollisuus hankkia kerran viikossa elintarvikkeita ym. tarkoittaa sitä, että tällöin on vankilaan toisesta vankilasta siirrettyjen vankien kohdalla otettava huomioon se, milloin heillä on edellisen kerran ollut mahdollisuus tehdä ostoksia. Ratkaisussa pidettiin tärkeänä, että vangeilla on myös tosiasiallinen mahdollisuus kerran viikossa ostoksien tekemiseen.

Edellä todetun perusteella vankien mahdollisuudet ostosten tekemiseen ovat varsin hyvät ja tavallista paremmat. Tarkastuksella saadun tiedon mukaan vankilassa ollaan joustavia ja huolehditaan siitä, että vangeilla on tarvittaessa mahdollisuus elintarvikkeiden hankkimiseen myös muulloin, kuin osastokohtaisina aikoina.

2.2.14 Kirjasto

Hämeenlinnan vankilan kirjasto muistutti palveluiltaan ja toimintatavoiltaan tavanomaista kaupungin yleistä kirjastoa. Kirjaston valikoima oli kattava ja monipuolinen. Vieraskielistä kirjallisuutta oli saatavilla runsaasti (ruotsi, englanti, venäjä, saksa, viro, ranska, italia, espanja, portugali ja romanian). Kirjojen ja lehtien lisäksi kirjastosta voi lainata muun muassa lastenkirjoja, palapelejä, lukulaseja ja akustisia kitaroita. Lisäksi vangeilla on mahdollisuus äänikirjapalveluihin.

Kirjastonhoitaja vaikutti hyvin aktiiviselta ja innostuneelta. Kirjasto tekee tiivistä yhteistyötä sekä yleisten kirjastojen että kriminologisen kirjaston kanssa. Yhteistyön avulla valikoimaan saadaan enemmän vaihtelevuutta esimerkiksi harvinaisempien vieraskielisten teosten osalta. Lisäksi kirjastonhoitaja hankkii vankien pyynnöstä ja toiveesta kirjoja myös muualta. Kirjaston toiminta vaikutti hyvin järjestetyltä. Vankilan kirjaston toimintaa kehitetään jatkuvasti ja tavoitetilana olisi saada luetteloitua kirjat sellipääteelle tai hankkia lainausautomaatti.

Tarkastuksella saadun tiedon mukaan vangeille on järjestetty erittäin hyvä mahdollisuus päästä kirjastoon. Lähtökohtana on, että kaikki vangit pääsevät asioimaan kirjastossa henkilökohtaisesti. Eristys-osastolle sijoitettujen kirjastopalveluiden järjestämistä käsitellään tarkemmin kohdassa 2.2.16.

Tarkastushetkellä lakikirjat olivat lainassa. Oikeusasiamiehen vuosikertomuksia ei ilmeisesti löytynyt kirjaston valikoimasta. Oikeusasiamiehen kanslia lähettää vankiloihin vuosittain kappaleet vankien kirjastoa varten.

Kuvassa yleisnäkymä kirjastosta.

2.2.15 Asuinosastot, ulkoiluolosuhteet ja liikunnan harrastaminen

Kaikki asuinosastot olivat samankaltaisia. Tilavat oleskelualueet mahdollistavat hyvin vankien keskinäisen yhdessäolon. Sellien lisäksi televisio löytyi myös yhteisistä oleskelutiloista. Jokaisen osaston yhteydessä oli ryhmätyötila (esimerkiksi opetusta ja koulutusta varten). D2-osaston ikkunallista ryhmätyötilaa käytetään myös henkilökunnan toimesta. Ruokailu tapahtuu osastolla, mutta päiväjärjestyksen mukaan B2-osaston vangit ruokailevat omissa selleissään. Keittiötila oli avara ja mahdollistaa hyvin myös omatoimisen ruoanlaiton.

Kuvassa asuinosaston yleisiä oleskelutiloja.

Kuvassa asuinosaston yleisiä oleskelutiloja.

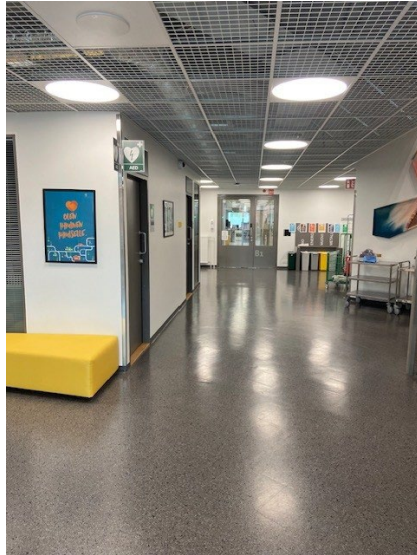
Osastokansliat olivat ns. lasikoppeja, jonne vangeilla on esteetön näkymä. Tarkastuksella saadun tiedon mukaan virkamiehiä on ohjeistettu huomioimaan tietoturvaan ja -suojaan liittyvät seikat (esimerkiksi vankien nähtävillä ei saa olla nimitietoja sisältäviä papereita).

Selliradiosta kuului useampi kanava ja lisäksi sellipäätteen avulla on mahdollista kuunnella laajemmin nettiradiota. Vankien kanssa käytyjen keskustelujen perusteella jäi vaikutelma, että selliradion käyttämistä ei ole ohjeistettu. Tarkastuksella saadun tiedon mukaan ruotsinkielinen radiokanava Yle Vega ei kuulu vankilassa, mutta asia on selvitettävänä.

Asuinosastojen ovissa oli isot ikkunat käytäville. Erityisesti B1-osastolla havaittiin, että yleisissä tiloissa ja käytävillä liikkuvat henkilöt (esimerkiksi kanttiiniautomaattia käyttävät vangit ja muut vankilassa vierailijat) näkevät suoraan osastolle. Tarkastuksella saadun tiedon mukaan osastojen oviin olisi suunnitteilla osittainen näkösuoja (esimerkiksi himmentävä kalvotus), joka peittäisi ikkunan alaosan mutta jättäisi virkamiehille riittävän näkymän osastolle. Apulaisoikeusasiamies pitää toimenpidettä tarpeellisena.

Kuvassa yleisistä tiloista ja käytävältä avautuva näkymä B1-osastolle.

Kuvassa käytävältä avautuva näkymä B1-osastolle.

Jokaisella osastolla oli oma viihtyisä ulkoilupiha, joka on auki osaston aukiolojen mukaisesti. On erittäin myönteistä, että vangit voivat ulkoilla haluaminaan ajankohtina osaston aukioloaikojen puitteissa. Ulkoilupihoilla oli katos, värikkäät puutarhakalusteet/istuinryhmä, kukkia, istutuksia ja nurmikkoa. Kesäisin vankien käytössä on istutuslaatikot, joissa voi kasvattaa esimerkiksi yrtejä ja muita hyötykasveja (paitsi ei suljetulla osastolla). Alla kuvia erään asuinosaaston ulkoilupihasta. Omien ulkoilupihojen lisäksi vankilassa on luontopolku ja puutarha.

Ylempien kerroksien osastojen ikkunoista näkyi melko esteettä muiden osastojen ulkoilupihoille (osaston yleisistä tiloista ja joistakin selleistä). Näkymä voi olla ongelmallinen esimerkiksi A2-osaston ja yhteydenpitorajoitusvankien osalta. Rikosseuraamuslaitoksen menettelytapaohjeessa yhteydenpitorajoitusten toteuttamisesta vankiloissa (dnro 1/004/2021) todetaan muun muassa seuraavaa. Asumaan sijoittamisessa suoraa näköyhteyttä sellistä ulkoilupihoille tulisi välttää yhteydenpitorajoitusta rikkovan kommunikoinnin estämiseksi. Lisäksi ulkoilu ja toiminnot tulee järjestää siten, että viestien välittäminen ei ole mahdollista. Ulkoilu tulisi järjestää sellaisessa paikassa, josta ei ole suoraa näköyhteyttä vankiosastoille tai se on suojattu niin, että viestin välittäminen tai vastaanottaminen ei ole mahdollista. Hämeenlinnan vankilan tulee mahdollisuuksien mukaan huomioida havaitut näkösuojaongelmat esimerkiksi yhteydenpitorajoitusvankien asumään sijoittamisessa.

Liikunta- ja kuntosali oli tilava ja varustelutasoltaan monipuolinen (kuva alla). Salin voi tarvittaessa kalustaa myös muita tilaisuuksia varten. Lähes kaikki vangit kehuivat keskusteluissa vankilan monipuolisia ja laajoja liikuntamahdollisuuksia sekä mukavia liikunnanohjaajia. Puitteet ovat loistavat ja ohjattua ryhmäliikuntaa voi olla jopa päivittäin. Keskusteluissa kävi ilmi, että vangeilla on mahdollisuus käydä myös ulkona pelaamassa esimerkiksi pesäpalloa. Vankilassa on kaksi saunaa.

Perheosastolla oli siirrettävä ja liikuteltava välisenä, jonka toisella puolella oli nuoriso-osasto. Perheosaston ulkoilupiha oli leikkipuistonomainen ja erittäin viihtyisä (kuva alla).

Perhe- ja nuoriso-osaston sellit olivat tilavat ja yhteiset oleskelutilat olivat varsin viihtyisät. Osastojen keittiötilat olivat pienet ja varustelu oli valitettavasti hyvin vaatimaton, esimerkiksi uuni puuttui kokonaan. Ruoan valmistus on vakiintuneesti ollut monille vangeille tärkeä ja mielekäs vapaa-ajan toiminnan muoto. Apulaisoikeusasiamies toteaa, että myös perhe- ja nuoriso-osastolla olisi perusteltua olla normaalit mahdollisuudet ja puitteet ruoan valmistamiseen, jotta osastoille sijoitetut vangit voivat harjoitella ja ylläpitää arjen taitojaan vapautumista ajatellen. Keittiön puutteita lukuun ottamatta osastot oli muutoin varusteltu asianmukaisesti niiden käyttötarkoituksen huomioiden.

Kuvassa perhe- ja nuoriso-osaston keittiötilat.

Kuvassa perhe- ja nuoriso-osaston keittiötilat.

2.2.16 Eristysselliosaston olosuhteet ja kalustus

Eristysoasastolla oli kaksi tarkkailusellia ja yksi eristämistarkkailuselli. Sellien valvontakamerat voitiin tarvittaessa peittää niiden eteen vedettävällä suojalla/laitteella, joka estää niiden kautta tapahtuvan vangin tarkkailun.

Apulaisoikeusasiamies piti toivottavana, että myös muissa vankiloissa otettaisiin mahdollisuuksien mukaan käyttöön vastaavanlainen toimintatapa.

Alla kuvissa valvontakameran näkösuojan mahdollistava mekanismi (auki ja kiinni -asunnoissa).

Eristyssellien kalustuksen osalta ei ollut huomautettavaa. Sänky oli tavanomaisella korkeudella ja sängyn päädyssä oli kiinteä pöytätaaso, joka mahdollisesti esimerkiksi asianmukaisen ruokailemisen. Eristysselliosaston käytävältä löytyi myös kaksi pehmeähköstä materiaalista valmistettua kuutiota. Rikosseuraamuslaitoksen vangin ja tutkintavangin eristämistä koskevan menettelytapaohjeen (RISE/670/2023) mukaan on suotavaa, että vanki voi seurata ajan kulua esimerkiksi sellin kaltereiden ulkopuolelle sijoitetusta kellosta.⁴ Vankilan päivystyksessä oli ilmoitus siitä, että eräs virkamies hoitaa kellot eristyselleihin lomansa jälkeen.

Eristysosasto käyttää samaa ulkoilupihaa matkaselliosaston kanssa. Ulkoilutila on poikkeuksellisen hyvä eristysosaston ulkoilutilaksi. Vankilan poliklinikka sijaitsee eristysosaston välittömässä läheisyydessä, mikä mahdollistaa tehokkaan yhteistyön terveydenhuollon ammattihenkilöstön kanssa.

⁴ Vangin ja tutkintavangin eristämistä koskeva menettelytapaohje on tullut voimaan 30.6.2023 ja se on kumonnut eristämisiä koskevan menettelytapaohjeen (dnro 5/400/2019). Vanhassa menettelytapaohjeessa on ollut täysin samansisältöinen kannanotto.

Eristämistarkkailusellissä hälytyspainike oli sijoitettu ohjeistuksen mukaiseen paikkaan sellin ulkopuolelle seinään, jossa siihen oli helppo ylettyä. Tarkkailusellissä hälytyspainike oli myös sijoitettu sellin ulkopuolelle seinään, mutta jostain syystä siten, että sen painaminen oli selvästi vaikeampaa. On mahdollista, että kaikki vangit eivät pysty sitä käyttämään. Esimerkiksi tarkastuksen aikana tarkkailuselliin sijoitettu vanki joutui voimakkaasti kurkottamaan ylettyäkseen painikkeeseen (kuva alla). Lisäksi huomiota kiinnitettiin eristämistarkkailusellin sulku-/avausmekanismiin, joka oli sijoitettu varsin korkealle siten, että sen käyttäminen voi olla osalle henkilökunnasta hankalaa. Apulaisoikeusasiamies kehottaa Hämeenlinnan vankilaa ryhtymään korjaaviin toimenpiteisiin siten, että laitteiden käyttäminen on helpompaa.

Rikosseuraamuslaitoksen vangin ja tutkintavangin eristämistä koskevan menettelytapaohjeen (RISE/670/2023) mukaan tarkkailuun sijoitetun wc-asiointia ei tarkkailla. Vangin turvallisuuden takaamisen kannalta tärkeää kuitenkin on, ettei sellissä ole kameravalvonnan kannalta kuoilleita kulmia. Ratkaisuna voidaan käyttää esimerkiksi näkyvyyttä sumentavaa pleksiä tai valvontakamerakuvan sumentamista wc-istuimen kohdalta.⁵

Hämeenlinnan vankilassa vangin yksityisyyden suoja toteutuu asianmukaisesti eristysosastolla. Tarkkailusellien kohdalla valvontakamerasta ei näkynyt vangin asiointi wc-istuimella. Valvontakameran sijainti viistossa kaltereiden ulkopuolella ei valvontahenkilöstön mukaan ole paras mahdollinen, koska kalterit peittävät yleistä näkyvyyttä. Valvomon isommalla näytöllä kuva vaikutti kuitenkin tarkastushetkellä riittävältä turvallisuuden takaamisen kannalta.

Edellä mainitun menettelytapaohjeen mukaan eristämistarkkailuun sijoitetun vangin ulostamisen valvonta tulee suorittaa siten, että hänen yksityisyyteensä puututaan mahdollisimman vähän. Hämeenlinnan vankilassa valvonta suoritetaan wc-pöntön takana olevan peililasin kautta.

⁵ Vangin ja tutkintavangin eristämistä koskeva menettelytapaohje on tullut voimaan 30.6.2023 ja se on kumonnut eristämisiä koskevan menettelytapaohjeen (dnro 5/400/2019). Vanhassa menettelytapaohjeessa on ollut täysin samansisältöinen kannanotto.

Tarkastuksella saadun tiedon mukaan vangille annettavat peitot ja tyynyt pestään joka käyttökerran jälkeen. Kyseessä on ns. turvapeitot ja -tyynyt, joita vanki ei pysty esimerkiksi repimään. Tarkastuksella jäi epäselväksi, saavatko vangit tyynyliinat ja lakanat aina eristämistarkkailuun sekä tarkkailuun sijoitettaessa silloin, jos niistä ei aiheudu vangille turvallisuusriskiä. Vankilan mukaan hallussapitoasioita arvioitaessa otetaan tapauskohtaisesti huomioon eristysosastolle sijoittamisen peruste.

Rikosseuraamuslaitoksen päivitetystä ja 30.6.2023 voimaan tulleesta eristämistä koskevassa menettelytapaohjeessa (RISE/670/2023) on tarkennettu olosuhteita tarkkailun ja eristämistarkkailun aikana. Vangille annetaan haltuun puhdas peitto, tyyny, tyynyliina ja lakanat. Mikäli tarkkailun olosuhteita rajoitetaan siten, ettei vangille anneta vuodevaatteita, tulisi tarkkailupäätöksestä ilmetä, millä tavoin vuodenvaatteiden haltuun antaminen vaarantaisi vangin turvallisuutta. Apulaisoikeusasiamies kehottaa Hämeenlinnan vankilaa ottamaan toiminnassaan huomioon menettelytapaohjeessa todetun.

Tarkkailuun ja eristämistarkkailuun käytettävän sellin valaistus himmennetään yön ajaksi. Tarkastuksella saadun tiedon mukaan valaistus voidaan vangin pyynnöstä myös sammuttaa, mikäli tarkkailun tai eristämistarkkailun tarkoitus ei tällöin vaarannu. Lisäksi vedentulo on mahdollista katkaista sellikohtaisesti turvallisuussyistä.

Osastolla ei ollut erikseen kurinpitorangaistusselliä yksinäisyysrangaistuksen suorittamista varten ja niitä pannaan täytäntöön tarkkailusellissä valvontakamera peitettynä. Olosuhteet ovat siten varsin ankarat yksinäisyysrangaistuksen suorittamiseen. Tarkastuksella saadun tiedon mukaan yksinäisyysrangaistuksia onkin pantu täytäntöön myös normaalissa asuinsellissä, mitä voidaan pitää myönteisenä. Hämeenlinnan vankila ilmoitti pöytäkirjaluonnoksen kommentointivaiheessa, että kurinpitorangaistukset toimeenpannaan nykyään vain normaalissa asuinsellissä.

Eristysosastolla ei ollut omaa päiväjärjestystä, kuten yleensä on vankiloiden eristysosastolla.

Eristysosastolle sijoittaminen

Tarkastuksen aikana molemmissa tarkkailuselleissä oli vanki. Toinen oli saapunut vankilaan voimakkaasti päihtyneenä ja hyvin sekavassa tilassa. Toisen vangin sellistä oli löydetty kiellettyjä huumausaineita sekä käyttövälineitä. Jälkimmäisen tapauksen osalta kiinnitettiin huomiota siihen, että päätöksen mukaan vanki oli määrätty sijoitettavaksi eristämistarkkailuun, mutta perustelun mukaan vanki on asetettu tarkkailuun tutkinnan ajaksi. Vanki oli sijoitettuna tarkkailuselliin.

Eristämistarkkailuun sijoittaminen edellyttää aina perusteltua ja konkreettista syytä epäilylle kiellettyjen aineiden tai esineiden kuljettamisesta kehossa. Tarkastuksella saatujen tietojen ja asiasta tehdyn päätöksen perusteella eristämistarkkailuun sijoittamisen edellytykset eivät vaikuta tapauksessa täyttyneen. Tarkkailuun asettaminen tutkinnan ajaksi ei ole lainmukainen peruste eristämistarkkailulle tai tarkkailuun sijoittamiselle. Tarkkailusta ja eristämistarkkailusta päätettäessä tulee arvioida, täyttyvätkö vankeuslaissa säädetyt edellytykset ja tämän arvioinnin tulee käydä ilmi päätöksen perusteluista.

Päätöksissä havaittiin samankaltaisia puutteita kuin kohdassa 2.2.17 tarkemmin käsitellään.

Mahdollisuus radion kuuntelemiseen

Eristyssellien sellikutsujärjestelmän yhteydessä ei ollut radiota. Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisussa (esimerkiksi EOAK/3516/2017 ja EOAK/6407/2021) on otettu kantaa vankien oikeuteen seurata radio-ohjelmia. Tämä oikeus kuuluu myös eristysosastolle sijoitetuille vangeille, pois lukien yksinäisyysrangaistusta suorittavat, joiden oikeutta radio- ja televisio-ohjelmien seuraamisen voidaan rajoittaa.

Kirjastopalvelut

Vankeuslain 11 luvun 4 §:ssä on säännökset siitä, milloin vangilla ei ole oikeutta päästä käymään vankilan kirjastossa. Tätä oikeutta ei ole yksinäisyysrangaistusta suorittavilla, järjestysrikkomusta tutkittaessa erillään pidettävillä eikä eräiden turvaamistoimenpiteiden kohteena olevilla. Lain mukaan heidänkin kirjastopalveluistaan on kuitenkin huolehdittava.

Rikosseuraamuslaitos on antanut määräyksen erillään asuvien vankien kirjastopalveluiden järjestämisestä (5/004/2021). Säännösten mukaan erillään asuvilla vangeilla on oltava mahdollisuus käyttää kirjastopalveluita yhtä usein kuin muillakin vangeilla eli lähtökohtaisesti kerran viikossa. Tällä tarkoitetaan muun muassa tilanteita, joissa vanki suorittaa yksinäisyysrangaistusta, on tarkkailussa tai eristämistarkkailussa. Määräyksessä on todettu seuraavaa.

Edellä kuvatuissa tilanteissa kirjastopalveluiden järjestämisen vaihtoehtoina tilanteen luonne huomioiden ovat joko vankien vieminen yksitellen tai pienryhmässä kirjastoon tai kirjojen lainaamisen mahdollistaminen henkilökunnan avustuksella. Jälkimmäinen vaihtoehto toteutetaan asiointilomakkeella siten, että vanki tilaa haluamansa kirjat kirjastosta, jotka toimitetaan hänelle. Tällöin vangilla tulee olla kirjaston kokoelmasta ajantasainen tieto, joka annetaan hänelle kirjallisesti (paperinen tai digitaalinen kirjaluettelo) ja tarvittaessa suullisesti keskustellen. Erillään asuvilla vangeilla tulee olla myös yhtäläinen mahdollisuus lainata kaukolainoja yleisistä kirjastoista kuin muillakin vangeilla. Vankilan henkilökunnan on mahdollistettava kaukolainojen lainaaminen tilanteissa, joissa se on perusteltua eli jolloin vankilan kirjastosta ei löydy sopivaa tarjontaa.

Vankiosastoilla sijaitseva käsikirjasto (kirjakärry tai -hylly) sekä sähköisten kirjojen luku- tai kuuntelumahdollisuus voivat toimia lisäpalveluina, mutta eivät voi korvata pääsyä laajempaan kirjaston kokoelmaan.

Matkaselliosaston puolella olevassa kaapissa oli jonkin verran kirjoja, joita eristysosaston vangit voivat ottaa luettavakseen. Kyseinen vaatimaton kirjavalikoima ei yksistään vastaisi ja täyttäisi laissa ja määräyksessä edellytettyä. Tarkastuksella vankilan kirjastosta saadun tiedon mukaan vangeilla on mahdollisuus käydä lainaamassa kirjastosta luettavaa ennen kuin heidät viedään eristysosastolle yksinäisyysrangaistusta suorittamaan. Kirjastonhoitajan mukaan hän myös tarvittaessa vie toiveiden mukaisia kirjoja eristysosastolle sijoitetuille vangeille.

2.2.17 Kurinpitoa ja turvaamistoimenpiteitä koskevat päätökset

Vankilaa pyydettiin toimittamaan kurinpitoa, turvaamistoimenpiteitä (sitominen, tarkkailu, eristämistarkkailu ja erillään pitäminen) ja henkilönkatsastusta koskevat asiakirjat viidestä viimeisestä tapauksesta tai enintään puolen vuoden ajalta. Asiakirjoista tehtiin seuraavat huomiot.

Kurinpitopäätökset oli tehty säännönmukaisesti ja päätösten mukaan vangille oli annettu oikaisuvaatimusosoitus. Henkilökunnan kanssa keskusteluissa nousi esille, että kurinpitoasioiden käsittelyssä olisi ollut viivästymisiä, eikä kaikkia ilmoituksia käsiteltäisi asianmukaisesti. Tältä osin vankilan tietoon saatetaan, että vankeuslain mukaan kurinpitoasia on käsiteltävä viipymättä. Hallintolaki edellyttää, että myös ilmoitukset on käsiteltävä asiakastietojärjestelmässä ilman aiheetonta viivytystä.

Eristämistarkkailua koskevia päätöksiä oli tehty kaksi. Päätöksistä ei ilmennyt tosiasiallista perustetta siihen, miksi vangilla epäiltiin olevan kiellettyjä aineita kehossaan. Päätöksistä ei ilmennyt, oliko vangille annettu oikaisuvaatimusosoitus. Päätöksien lakiperusteissa ei ollut mainittu muutoksenhakua koskevaa vankeuslain säännöstä.

Tarkkailua koskevia päätöksiä oli viisi ja kaikki olivat perustuneet vangin päihtymykseen. Vankeuslain mukaan tarkkailuun sijoittamisen edellytys päihtymystilan perusteella on, että se on välttämätöntä päihtyneen vangin terveydentilan seuraamiseksi ja hänen turvallisuutensa varmistamiseksi. Laki ei siten mahdollista rutiininomaista tarkkailuun sijoittamista kaikkien päihtyneiden kohdalla. Rikosseuraamuslaitoksen vangin ja tutkintavangin eristämistä koskevan menettelytapaohjeen (RISE/670/2023) mukaan esimerkiksi vähäinen promillemäärä ei lähtökohtaisesti yksinään riitä tarkkailuun sijoittamisen perusteeksi. Tällaisessa tilanteessa on arvioitava tarkemmin, täytyvätkö tarkkailun edellytykset kyseisessä tapauksessa.⁶

⁶ Vangin ja tutkintavangin eristämistä koskeva menettelytapaohje on tullut voimaan 30.6.2023 ja se on kumonnut eristämisiä koskevan menettelytapaohjeen (dnro 5/400/2019). Vanhassa menettelytapaohjeessa on ollut täysin samansisältöinen kannanotto.

Ainoastaan kahden tarkkailupäätöksen perusteluissa ilmeni tarkempaa selvitystä vangin päihtymystilasta ja niissä se oli 0,75 ja 2,34 promillea. Asiakirjojen perusteella on siten jäänyt epäselväksi, onko vankeuslain edellytykset täyttyneet kaikissa tapauksissa vankeja päihtymyksen perusteella tarkkailuun sijoitettaessa. Yhdestäkään päätöksestä ei ilmennyt, oliko vangille annettu oikaisuvaatimusosoitus, ja vain yhden päätöksen lakiperusteissa oli mainittu muutoksenhakua koskeva vankeuslain säännös.

Vangin erillään pitämisiä koskevia päätöksiä oli yksi. Päätöksestä ei ilmennyt konkreettisia perusteita tutkintavankeuslain 13 luvun 5 §:ssä tarkoitettulle erillään pitämiselle. Päätöksestä ei ilmennyt myöskään, oliko vangille annettu oikaisuvaatimusosoitus. Päätöksen lakiperusteissa ei ollut mainittu muutoksenhakua koskevaa tutkintavankeuslain säännöstä.

Sitomisesta säädetään vankeuslain 18 luvun 2 §:ssä. Vangin välitöntä toimintavapautta saadaan rajoittaa käsiraudat laittamalla ja muovista sidettä käyttämällä muun muassa silloin, jos se on välttämätöntä sellaisen väkivaltaisen käyttäytymisen hillitsemiseksi, jota ei saada estetyksi muilla tavoin ja josta saattaa aiheutua vaaraa vangin tai muun henkilön turvallisuudelle taikka huomattavaa vahinkoa omaisuudelle tai uhkaavan väkivallan torjumiseksi tai henkilönkatsastuksen turvaamiseksi. Sitomista ei saa jatkaa pitempään kuin on välttämätöntä.

Vangin sitomista koskevasta päätöksestä ilmeni, että vankia oli pidetty eristyksellissä ollessaan käsirautoissa edellisestä illasta kello 20.25 seuraavaan aamuun kello 7.45 ja sen jälkeen vielä kello 7.52–10.40. Vanki oli eristykselliin vietäessä ollut sidottuna myös jaloista, mutta vanki oli saanut ne itse irrotettua yön aikana. Vangin eristykselliin vieminen oli johtunut hänen aggressiivisesta käyttämisestään matkasellissä, ja vanki oli tehnyt kovaa vastarintaa henkilökunnalle eristykselliin vietäessä.

Oikeusasiamies on verkkosivuilla olevissa ratkaisuisaan (dnro 346, 347, 349 ja 360/4/16 ja EOAK/2911/2018) ottanut kantaa vankien sitomiseen heidän ollessaan eristyksellissä. Päätöksissä on todettu muun muassa, että eristykselli on paikka, jossa vanki on vankilan tiukasti kontrolloimassa tilassa ja jossa vangin toimintakykyä on voimakkaasti rajoitettu, eikä vanki siten pääse esimerkiksi hyökkäämään henkilökunnan päälle. Eristyksellissä vanki ei siten voine käytännössä aiheuttaa vaaraa ja uhkaa henkilökunnalle ja vangin sitominen hänen ollessaan eristyksellissä voi tulla kyseeseen vain poikkeuksellisessa tilanteessa. Voimankäyttökoulutuksessa harjoitellaan sitomisvälineiden turvallista poistamista, eikä sitomisen lopettamisen edellytykseksi voida asettaa sitä, että vangin on rauhoituttava ennen sitomisen lopettamista.

Vankilan johto otti sitomistapauksen tarkastuksella omatoimisesti esille ja oli samaa mieltä siitä, että tapauksessa on menetelty selvästi virheellisesti ja teon moitittavuutta lisää sitomisen pitkä kesto. Henkilökunnan toimintaan on puututtu tapahtuneen jälkeen ja oikeat menettelytavat on käyty yhteisesti läpi.

Henkilönkatsastusta koskevia päätöksiä oli kaksi, eikä niissä havaittu huomautettavaa.

Päätösvalta

Vankeuslain 18 luvun 8 §:n mukaan tarkkailuun sijoittamisesta ja eristämistarkkailusta päättää turvallisuudesta vastaava virkamies tai, jos asia ei siedä viivytystä, valvonnan esimiestehtävissä toimiva virkamies.

Lähtökohtaisesti tarkkailusta ja eristämistarkkailusta päättää paikalla oleva turvallisuudesta vastaava virkamies. Rikosseuraamusesimies voi tehdä päätöksen ainoastaan kiireellisissä tilanteissa. Päätöksissä kiinnitettiin huomiota siihen, että kaikissa päätöksentekijänä oli ollut rikosseuraamusesimies, vaikka päätöksistä vain kolme oli tehty muulloin kuin arkipäivänä. Päätöksistä ei ilmene päätöksenteon tarkempi kellonaika, eikä tältä osin ole mahdollista ottaa kantaa siihen, onko päätöksenteko mennyt asiassa oikein. Vankilan huomiota kiinnitetään kuitenkin varmistumiseen siitä, että kaikissa tilanteissa päätösvaltaa käyttää se virkamies, jonka tehtäviin kuuluu tilanteessa kyseisen päätöksen tekeminen.

Rikosseuraamuslaitoksen päivitetystä ja 30.6.2023 voimaan tulleessa vangin ja tutkintavangin eristämistä koskevassa menettelytapaohjeessa (RISE/670/2023) on tarkennettu tarkkailuun ja eristämistarkkailuun sijoittamisen päätöksentekoa. Lähtökohtana on, että arkipäivänä virka-aikana tarkkailuun ja eristämistarkkailuun sijoittamisesta päättää turvallisuudesta vastaava apulaisjohtaja. Mikäli apulaisjohtaja on estynyt tekemään päätöstä virka-aikana ja päätöksen tekee rikosseuraamusesimies, tulee syy kiireellisyyteen ilmetä päätöksestä. Apulaisoikeusasiamies kehottaa Hämeenlinnan vankilaa ottamaan toiminnassaan huomioon menettelytapaohjeessa todetun.

2.2.18 Muita vankien ja henkilökunnan kanssa keskusteltaessa esiin tulleita asioita

Vangit ja henkilökuntaan kuuluvat virkamiehet kertoivat keskusteluissa muun muassa jäljempänä mainituista seikoista. Asioita ei ole selvitetty yksittäistapauksittain, joten pääosin kyseessä ovat vankien ja virkamiesten omakohtaiset näkemykset. Apulaisoikeusasiamies totesi kuitenkin haluavansa saattaa vankilan johdon tietoon mahdollisia toimenpiteitä varten, minkälaisia asioita keskusteluissa on otettu esiin.

Vankeuden turvallinen täytäntöönpano ja osastosijoittelu

Henkilökunnan ja muutaman vangin mukaan vankilassa ei pystytä täysin turvaamaan rangaistuksen turvallista suorittamista. Vangit kuvasivat tilannetta esimerkiksi siten, että samalle osastolle sijoitetut vangit joutuvat väistämään toisiaan. Henkilökunnan kertoman mukaan vankeja kehoitetaan tulemaan toimeen keskenään, eikä vankien välisiä väkivaltariskejä oteta riittävän vakavasti huomioon. Tämä voi johtaa siihen, että samalle osastolle sijoitetaan vankeja, jotka eivät esimerkiksi rikostaustastaan johtuen voi kohdata toisiaan.

Lisäksi henkilökunnan kertoman mukaan osastolle sijoittaminen voi olla lainvastaista, koska vankeusvankeja ja tutkintavankeja on asutettu samalle osastolle.

Vankilan viranomaisten on huolehdittava siitä, että vangit saavat suorittaa tuomionsa rauhassa ilman muiden vankien heihin kohdistamaa painostusta ja uhkaa. Tutkintavankien osastolle sijoittamista käsitellään tarkemmin kohdassa 2.2.4. Tarkastajien tekemien havaintojen mukaan tutkintavankien sijoittamisessa toimitaan pääsääntöisesti säännösten mukaisesti.

Hämeenlinnan vankila ilmoitti pöytäkirjaluonnoksen pohjalta ryhtyneensä jo seuraaviin toimenpiteisiin. Henkilökunta on aktiivisesti ryhtynyt selvittämään turvallisuuteen ja järjestykseen vaikuttavia konfliktitilanteita yhdessä niihin osallisten henkilöiden kanssa keskustelemalla heidän kanssaan erikseen ja tilanteen salliessa myös yhdessä. Tällä on pyritty selvittämään henkilöiden välisten ongelmien todellista luonnetta ja ratkaisumahdollisuuksia ilman vastentahtoisia osastosiirtoja suljetumpiin olosuhteisiin tai jopa toiseen vankilaan. Keskusteluiden yhteydessä on myös sovittu tilanteen seurannasta ja varauduttu siirtoihin turvallisuudesta varmistumiseksi tilanteen kärjistyessä. Kokemukset tästä ovat olleet positiivisia ja useimmiten tilanne on keskusteluiden myötä rauhoittunut.

Henkilöstöresurssit ja turvallisuus

Vankien havaintojen mukaan henkilökuntaa vaikuttaa olevan liian vähän. Henkilökunnan kertoman mukaan koulutetun valvontahenkilökuntamäärä on vähentynyt. Resurssipula näyttäytyy vankilan toiminnassa esimerkiksi siten, että ohjaajat tekevät vartijoille kuuluvia työtehtäviä ilman asianmukaista perehdytystä. Myös sosiaali-asioiden hoitaminen on osittain siirretty vartijoiden vastuulle ja tehtäviä joudutaan hoitamaan ilman koulutusta. Henkilökunta oli huolissaan työssäjaksamisestaan ja toivoi enemmän työnohjausta sekä erityistilanteiden purkumallia.

Hämeenlinnan vankila kommentoi pöytäkirjaluonnosta seuraavasti. Osastohenkilökunnan tehtäväksi on siirretty vankien omatoimisten digi(sosiaali)asioiden hoitamisen mahdollistaminen (esimerkiksi pankkitunnusten ja puhelinten hakeminen vastaanotto-osastolta) sekä valvonta. Kesällä kaikki ohjaajat ja vankilan johto ovat saaneet perehdytyksen osastotyöskentelyn perusteisiin tilanteiden varalta, joissa henkilövahvuus edellyttää osastoille ”jalkautumista” lakisääteisten toimintojen turvaamiseksi.

Henkilökunnan kertoman mukaan yksintyöskentely on suuri ongelma ja sillä on vaikutusta myös työturvallisuuteen esimerkiksi saattovartioinneissa. Henkilökunnan näkemyksen mukaan yksintyöskentelyssä on osin kyse resurssikysymyksestä, mutta tilannetta voisi jonkin verran helpottaa myös asioiden toisenlaisella priorisoinnilla. Laitosturvallisuutta vaarantavana tekijänä pidettiin myös sitä, että asuinosaot pidetään auki tilanteesta ja henkilökunnan määrästä huolimatta.

Oikeusasiamiehen ratkaisukäytännössä on vakiintuneesti todettu, että resurssien vähäisyydellä ei voida perustella viranomaistoiminnassa tapahtuvia oikeudenloukkauksia. Oikeusasiamiehen tehtävänä ei ole valvoa viranomaisten resurssien riittävyyttä. Resurssikysymys saa kuitenkin laillisuusvalvonnallisia ulottuvuuksia, jos tilanne johtaa perusoikeuksien toteutumatta jäämiseen. Tilanne on ongelmallinen, mikäli voimavarojen puute selvästi vaikuttaa esimerkiksi vankien asianmukaisiin olosuhteisiin ja kohteluun.

Apulaisoikeusasiamies pitää yksin työskentelyn yleisyydestä kerrottua huolestuttavana. Rikosseuraamuslaitoksessa yksikön johdolla on velvollisuus huolehtia siitä, että työturvallisuus toteutuu kaikkien yksikössä työskentelevien osalta. Rikosseuraamuslaitoksessa on annettu valtakunnallinen menettelytapaohje työturvallisuudesta yksintyöskentelytilanteissa (dnro 6/162/2022). Menettelytapaohjeessa ohjeistetaan tarkemmin muun muassa yksintyöskentelyyn liittyvien riskien vähentämisestä, riskien hallinnasta ja perehdyttämisestä. Yksintyöskentelyn riskejä hallitaan esimerkiksi töiden organisoimalla, suunnittelulla ja aikatauluttamisella.

Vankilan johto oli tietoinen henkilöstöresursseihin liittyvistä haasteista. Ensisijaiset kehityskohteet on kartoitettu ja välittömiin toimenpiteisiin on jo ryhdytty. Vankilassa on esimerkiksi laadittu aikataulu toimintojen sulkemisesta, jos henkilökunnan määrä on kriittinen. Huoli vankilan kokonaistilanteesta on ilmaistu myös Rikosseuraamuslaitoksen johdolle. Hämeenlinnan vankilassa kehitetään uudenlaista toimintakulttuuria, joka on osa konseptin mukaista vankilaympäristöä. Rikosseuraamuslaitoksen organisaatiouudistus ja uusi asiakastietojärjestelmä (Roti) ovat osaltaan vaikuttaneet tapahtuneisiin muutoksiin sekä henkilöstöhallintoasioissa havaittuihin haasteisiin.

Henkilökunnan näkemyksen mukaan nais erityisyyttä ja naisvankien erityistä traumataustaa korostetaan liikaa vankilan toiminnassa, eikä restoratiivinen työote toimi suljetussa vankilassa. Henkilökunta koki, että nais erityisyyden vuoksi kaikki teot eivät johda riittäviin seuraamuksiin. Tarkastuksella käytiin henkilökunnan kanssa keskustelua myös maalittamisesta, jollaisena kantelun tekemistäkin joissakin tapauksissa pidettiin. Vangeilla on oikeus kannella kohtelustaan ja vankilan toiminnassa havaitsemistaan epäkohdista. Edes laajamittaisessa kantelemisessa ei lähtökohtaisesti voi olla kyse maalittamisesta.

Vuorovaikutus ja sosiaaliset suhteet

Vankien keskuudessa vaikutti olevan aktiivinen ja toimiva yhteishenki. Vankien kertoman mukaan asiointi ja kommunikointi henkilökunnan kanssa toimii melko hyvin. Vangit kokivat kohtelunsa pääsääntöisesti asianmukaisena, mutta yksittäisten valvontahenkilökuntaan kuuluvien virkamiesten käyttäytymistä ja suhtautumista vankeihin kuvailtiin epäasiallisena ja käskyttävänä.

Vangit kehuivat johdon ja erityisesti uuden yksikönpäällikön toimintaa. Vankien havaintojen mukaan uuden yksikönpäällikön myötä on tapahtunut merkittävä muutos parempaan. Henkilökunnan keskusteluissa puolestaan nousi vahvasti esille tyytymättömyys vankilan johtamiseen. Henkilökunta koki esimerkiksi edellä todetusti, että työtehtävät muuttuvat jatkuvasti ja ohjeistuksessa on puutteita.

Yksityisyyden suoja

Hämeenlinnan vankilan uudet tilat ja älyvankilamalli ovat herättäneet laajaa kotimaista ja kansainvälistä mielenkiintoa. Vankilassa on käynyt useita vierailijaryhmiä. Asia nousi esille sekä vankien että henkilökunnan kanssa keskusteltaessa. Jatkuvien vierailujen koettiin häiritsevän vankilan toimintaa ja vankien arkea.

Yksityiselämän suoja huomioon ottaen apulaisoikeusasiamies toteaa, että vierailijoista tulee tiedottaa vangeille etukäteen, jotta heillä on mahdollisuus siirtyä pois näkyviltä vierailun ajaksi. Eräs vanki kertoi, että näin olisikin jo toimittu. Vankilan johdon mukaan vierailevien ryhmien määrää on ryhdytty rajoittamaan laitoksen toiminnan rauhoittamiseksi, eikä vierailijoita päästetä osastoille.

Tarkastuksella käytiin keskustelua siitä, millä nimellä vankeja tulisi puhutella esimerkiksi käytävillä. Apulaisoikeusasiamiehen tarkastustoiminnassa on katsottu, että vangin sukunimen merkitseminen sellin oveen on ongelmallista vangin yksityisyyden suojan ja turvallisuuden kannalta. Kannanoton perusteella voidaan todeta, että vangin etunimen käyttäminen sukunimen sijaan olisi perustellumpaa vankien kanssa kommunikoidessa. Vangilla voi olla esimerkiksi harvinaisempi sukunimi, jota hän ei halua muiden vankien tietoon.

3 TOIMENPITEET

Apulaisoikeusasiamies pyytää Hämeenlinnan vankilaa ilmoittamaan viimeistään 1.3.2024, mihin toimenpiteisiin havainnot ja kannanotot kohdissa 2.1 ja 2.2 ovat antaneet aihetta.

Havainnot ja kannanotot saatetaan myös Hämeenlinnan rikosseuraamuskeskuksen, Rikosseuraamuslaitoksen operatiivisen toiminnan vastualueen, Rikosseuraamuslaitoksen oikeusyksikön sekä oikeusministeriön tietoon.